

B&B
VIŠJA STROKOVNA ŠOLA

Diplomsko delo višješolskega strokovnega študija
Program: Ekonomist
Modul: Organizator podjetništva in trženja

DISLEKSIJA IN TEŽAVE POVEZANE Z NJO

Mentorica: mag. Marina Vodopivec, univ. dipl. psih.
Lektorica: Marta Klopčič, univ. dipl. prof. slov. jezika

Kandidatka: Dijana Beljkaš

Kranj, januar 2023

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici mag. Marini Vodopivec, specialnima pedagoginjama na Osnovni šoli Predoslje Kranj in Osnovni šoli Matije Čopa ter učiteljici OŠ Matije Čopa, lektorici in vsem sodelujočim pri nastajanju tega diplomskega dela.

Posebna zahvala gre moji opori, mojemu možu, ter družini, ki mi je stala ob strani in me spodbujala na moji poti dokončanja študija.

Rada vas imam.

Dijana

IZJAVA

Študentka Dijana Beljkaš izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom mag. Marine Vodopivec.

Skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah dovoljujem objavo tega diplomskega dela na spletni strani šole.

Dne _____

Podpis: _____

POVZETEK

V diplomskem delu se boste seznanili z osnovnimi pojmi in težavami, s katerimi se soočajo ljudje, ki so tako ali drugače povezani z disleksijo. Delo je nastajalo kot osebni vidik mene kot mame dislektika ter z mislijo na starše in skrbnike, ki se prvič srečajo z diagnozo in ne vedo, kako in kje začeti raziskovati in se izobraziti do te mere, da razumejo, kaj in zakaj se otroku dogajajo njemu svojstveni miselni procesi.

V delu smo spoznali, kaj je disleksija in jo skozi različne vidike in razlage strokovnjakov približali in poskusili pojasniti vsem, ki jih ta tematika zanima. Zajete so teme, kdo so otroci s posebnimi potrebami, med katere sodijo tudi otroci z disleksijo, kakšni so znaki disleksije, postopki za pridobitev odločbe, na podlagi katere otrokom z disleksijo pomagamo prebroditi šolske obveznosti. Prav tako smo želeli poleg težav poudariti, da dislektični otroci nimajo le težav, ampak tudi veliko prednosti, ki so pogojene ravno z dislektično razvitimi možgani. Ravno disleksija je velikokrat vzrok, da so dislektiki zelo uspešni na drugih področjih. Naloga je sestavljena iz teoretičnega dela, ankete, izvedene med starši in skrbniki ter intervjujev, kjer smo skozi oči stroke prišli do zaključkov. Ti kažejo na to, da bi bilo smiselno usmeriti več pozornosti na zgodnje ugotavljanje disleksije, spremljanje in usmerjanje otrok in mladostnikov v izobraževanja na področjih, kjer so njihove mentalne sposobnosti močnejše. Tak pristop bi zagotovil učinkovitejše zgodnje ugotavljanje stanja in pomoč pri osebni rasti posameznikov, ki so zaradi disleksije čutili upad samozavesti. Prav tako bi lahko na tak način pomagali številnim dislektikom na njihovi uspešni samostojni poslovni poti, ki bi posledično vplivala na boljše gospodarske rezultate in manjšo brezposelnost.

KLJUČNE BESEDE

- disleksija ali legastenija
- posebne potrebe
- otroci
- odločba

ZUSAMMENFASSUNG

In dieser Diplomarbeit lernen Sie die grundlegenden Begriffe und Probleme kennen, mit denen Menschen konfrontiert sind, die auf die eine oder andere Weise mit Dyslexie zu tun haben. Meine Diplomarbeit habe ich aus meiner persönlichen Perspektive als Mutter eines Dyslexikers geschrieben. Sie richtet sich an Eltern und Betreuer, die zum ersten Mal mit der Diagnose Dyslexie konfrontiert werden und nicht wissen, wie und wo sie anfangen sollen zu recherchieren und sich so weit zu bilden, um zu verstehen, wie und warum ihr Kind seine eigenen einzigartigen Denkprozesse durchlebt.

In dieser Arbeit haben wir erfahren, was Dyslexie ist, und wir haben uns dem Thema aus verschiedenen Blickwinkeln und mit Hilfe von Erklärungen von Experten genähert und versucht, es jedem zu erklären, der sich für dieses Thema interessiert. Die behandelten Themen sind u. a., wer Kinder mit besonderen Bedürfnissen sind, zu denen auch Kinder mit Dyslexie gehören, was die Anzeichen für Dyslexie sind und wie man einen Bescheid bekommt, der Kindern mit Dyslexie hilft, ihre Schulzeit zu bewältigen. Abgesehen von den Schwierigkeiten wollten wir auch hervorheben, dass dyslexische Kinder nicht nur Schwierigkeiten, sondern auch viele Vorteile haben, die gerade durch ihre dyslexisch entwickelten Gehirne bedingt sind. Die Dyslexie ist häufig der Grund, warum Dyslexiker in anderen Bereichen so erfolgreich sind. Die Diplomarbeit besteht aus einem theoretischen Teil, einer Befragung von Eltern und Betreuern und Interviews, auf Grundlage welcher wir zu Schlussfolgerungen aus der Sicht des Fachgebietes gekommen sind. Demnach wäre es lohnenswert, der Frühdiagnose von Dyslexie mehr Aufmerksamkeit zu schenken, Kinder und Jugendliche zu beobachten und sie in Bereiche zu leiten, in denen ihre geistigen Fähigkeiten stärker ausgeprägt sind. Ein solcher Ansatz würde eine wirksamere Frühdiagnose gewährleisten und die persönliche Entwicklung von Personen fördern, deren Selbstwertgefühl aufgrund von Dyslexie gesunken ist. Darüber hinaus könnte auf diese Weise vielen Dyslexikern auf dem Weg zu einer erfolgreichen Karriere als selbstständiger Unternehmer geholfen werden, was wiederum zu einer besseren Wirtschaftsleistung und weniger Arbeitslosigkeit führen würde.

SCHLÜSSELWÖRTER

- Dyslexie oder Legasthenie
- besondere Bedürfnisse
- Kinder
- Bescheid

KAZALO

1	UVOD	1
1.1	Predstavitev problema.....	1
1.2	Cilji naloge	1
1.3	Predpostavke in omejitve	2
1.4	Metode dela	2
2	TEORETIČNE OSNOVE.....	4
2.1	Opredelitev otroka s posebnimi potrebami	4
2.2	Opredelitev disleksije	4
2.2.1	Kako pride do disleksije.....	5
2.3	Znaki disleksije.....	7
2.4	Postopki za pridobivanje odločbe	9
2.5	Prednosti disleksije	10
2.6	Zaposljivost in uspešnost dislektikov	11
3	ANKETA.....	14
3.1	Cilji ankete	14
3.2	Postopek izvedbe ankete	14
3.3	Analiza podatkov.....	15
4	INTERVJU	30
4.1	Cilj intervjujev.....	30
4.2	Intervju – učiteljica razredne stopnje	30
4.3	Intervju – specialna pedagoginja	33
4.4	Intervju – specialna pedagoginja	35
4.5	Analiza intervjujev	37
4.6	Ugotovitve in sklepi.....	38
5	ZAKLJUČEK	39
6	LITERATURA IN VIRI.....	41

KAZALO SLIK

Slika 1: Grafični prikaz sestave anketirancev glede na spol.....	15
Slika 2: Grafični prikaz sestave anketirancev po starosti	16
Slika 3: Grafični prikaz strukture anketirancev glede na dokončano stopnja izobrazbe	16
Slika 4: Grafični prikaz povprečne starosti otrok ob sumu/ ugotovitvi/ diagnozi.....	17
Slika 5: Grafični prikaz strukture otrok po spolu.....	18
Slika 6: Grafični prikaz strukture anketirancev po regijah	18
Slika 7: Grafični prikaz, kdo je ugotovil težave pri otroku	19
Slika 8: Drugo.....	20
Slika 9: Institucija, kjer je bilo opravljeno testiranje	20
Slika 10: Grafični prikaz nujnosti napotnice	21
Slika 11: Kako hitro je bil otrok sprejet na obravnavo	22
Slika 12: Grafični prikaz hitrosti procesa obravnave in izdaje odločbe	22
Slika 13: Grafični prikaz odziva staršev na sum/ ugotovitev/ diagnozo	23
Slika 14: Drugo.....	24
Slika 15: Grafični prikaz odzivov otrok na diagnozo.....	25
Slika 16: Odgovori pod drugo	26
Slika 17: Seznanjenost z izrazom "disleksija"	27
Slika 18: Doživljanje disleksije po diagnozi	28
Slika 19: Strinjanje s trditvami	29

KRATICE IN AKRONIMI

ZUOPP:	Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami
BDA:	Britansko združenje za disleksijo (British dyslexia association)
EDA:	Evropska zveza za disleksijo
ZRSŠ:	Zavod Republike Slovenije za šolstvo
UCLA:	University of California Los Angeles

1 UVOD

1.1 PREDSTAVITEV PROBLEMA

Disleksijo štejemo med posebne učne težave, za katero je bila ugotovljena genska pogojenost. Kaže se kot pomanjkljivost na področju slušnih in vizualnih procesov, ki so odgovorni za področje branja in pisanja. Težave so trajne in se kažejo pri 10 odstotkih svetovnega prebivalstva. Zaradi boljših rezultatov pri omilitvi težav je zelo pomembno zgodnje odkrivanje in pomoč prizadetim. Pri tem je ključno sodelovanje staršev in njihove informacije o razvoju in napredku otrok. Prav tako sta pomembni oceni stroke s psihološkega vidika in vidika socialno pedagoškega napredka otroka.

1.2 CILJI NALOGE

Z anketami bomo s strani stroke in staršev dobili realno sliko o celotnem procesu diagnosticiranja motnje, strokovne obravnave ter prilagajanja na otrokove posebnosti in nadaljnje delo z njim. Rezultati anket bodo morda pokazali pomanjkljivosti v tem celotnem procesu obravnave, slednje pa bodo morda podale tudi smernice za izboljšanje ali odpravo le-teh.

Rezultat naloge bo strnjen pogled na težave, ki jih ima otrok z disleksijo in boljše razumevanje potrebnih prilagoditev, s katerimi se otroci in starši srečujejo.

Prav tako bo iz rezultatov naloge razvidno tudi sodelovanje vseh akterjev, ki so prisotni pri obravnavi (starši, prosvetni delavci in zunanji strokovnjaki) ter sistemska ureditev na tem področju. Vse skupaj bo doprineslo k večji ozaveščenosti, da jim zunanji akterji ne bodo po nepotrebnem pripenjali neustreznih oznak, ampak bodo vedeli, da tak posameznik vloga dodatni napor in da so s te strani gledano, pravi borci. Vsekakor ne gre zanemariti tudi ekonomskega vidika, kajti veliko dislektikov, znanih in neznanih, je zelo nadarjenih na različnih področjih in doprinašajo h gospodarstvu – tako domačem kot tudi svetovnem. Na njihovih močnih področjih ustanavljajo podjetja, ki so uspešna in dajejo zgled zaposlenim ter drugim lastnikom podjetij, ki se ne soočajo s tovrstnimi težavami.

Ovire se kažejo pri ozaveščenosti delodajalcev in kadrovske službe ter njihovi informiranosti in pripravljenosti, da dislektikom omogočijo pomoč in prilagoditve na delovnih mestih.

1.3 PREDPOSTAVKE IN OMEJITVE

Izhodišče raziskave je dejstvo, da je zaradi večje ozaveščenosti tako staršev kot stroke vse več odkritih otrok z diagnozo disleksije. Na drugi strani pa je dejstvo, da so na sistemski ravni postopki za zaznavo težave ter predvsem postopki do prve obravnave in prejema odločbe za otroke z že omajano samozavestjo občutno predolgi.

S prvo oviro se starši srečajo predvsem pri trajanju prve obravnave otrok z disleksijo, čeprav se je skozi čas bistveno izboljšala. Na sistemski ravni je doba obravnave do dveh let, za katero menimo, da je občutno predolga, saj gre za težave, ki vplivajo na vsa življenjska področja otrok z disleksijo. Zanima nas predvsem prepoznavanje težav s strani staršev in stroke ter soočanje s težavami na nivoju pomoči omenjenim otrokom. Pozornost bomo namenili tudi soočanju staršev z odsotnostjo iz službe zaradi pregledov in morebitnega zagotavljanja pomoči pri učenju ter opravljanju šolskih obveznosti.

Omejitve naloge so možne v majhnem vzorcu anketirancev oziroma nezadostnem številu izpolnjenih anket ter nedostopnosti literature v papirni obliki, kar bomo poskusili nadoknaditi z iskanjem člankov in del na spletu.

Prav tako na nacionalni ravni ne obstajajo smernice in zakoni, ki bi pomagali pri vključevanju in razvoju dislektikov na trgu dela, čeprav so kot posamezniki močni vsak na svojem področju in bi lahko bili s svojim potencialom za podjetja velika dodana vrednost.

1.4 METODE DELA

Naloga bo nastajala z uporabo več različnih metod, ki bodo pomagale raziskati zastavljene cilje. V praktičnem delu se bomo osredotočili na:

- metodo anketiranja (za starše – 17 vprašanj zaprtega tipa, s katerimi bomo potrdili ali ovrgli zastavljene trditve);
- metodo intervjuja (za strokovne delavce – 8 vprašanj odprtega tipa, s pomočjo katerih bomo odstrli vidike stroke);
- metodo kompilacije (povzemanje in citiranje tuje literature, s pomočjo katere bomo lažje razumeli nekatera strokovna področja);
- komparativno metodo (primerjava rezultatov anket, iz katerih bomo pojasnili in primerjali videnje stanja s strani stroke in dejanskega stanja s strani staršev);
- statistično metodo (obdelava anket in prikaz rezultatov v tabelah ali grafih)
- empirično metodo (pridobljena mnenja in izkušnje staršev ter prosvetnih delavcev bodo odkrivala in pojasnila proces obravnave, težave in zaključke).

V teoretičnem delu bomo s povzemanjem in citiranjem različnih avtorjev raziskali osnovne pojme in dejstva ter težave, s katerimi se soočajo otroci, starši in nenazadnje tudi stroka.

2 TEORETIČNE OSNOVE

2.1 OPREDELITEV OTROKA S POSEBNIMI POTREBAMI

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami definira otroke s posebnimi potrebami vse otroke, ki imajo motnje v duševnem razvoju, slepe in slabovidne, otroke, ki imajo okvaro vidne funkcije, gluhe in naglušne otroke, otroke z govorno jezikovnimi motnjami, gibalno ovirane otroke, dolgotrajno bolne otroke, otroke s težavami na določenih področjih učenja, avtiste ter tudi otroke z vedenjskimi in čustvenimi težavami. Vsem tem otrokom je skupno, da potrebujejo na področju vzgoje in izobraževanja dodatno ali posebno strokovno pomoč in prilagoditev ali prilagojene načine vzgoje in izobraževanja. (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, 2011).

2.2 OPREDELITEV DISLEKSIJE

Na splošno bi lahko disleksijo povzeli kot motnjo, s katero se soočajo tako otroci kot odrasli, ki imajo razvite vsaj povprečne intelektualne zmožnosti. Primanjkljaji se kažejo na področju branja, pisanja in govora, predvsem pri otrocih pa tudi na področju motoričnih sposobnosti. Disleksija je nevrološka težava, za katero je ugotovljena dedna pogojenost.

Sama beseda disleksija izhaja iz grščine. Dobesedni prevod bi lahko povzeli iz besed »dis«, ki pomeni težava in »leksis«, ki pomeni jezik. Iz tega lahko izhajamo, da je disleksija povezana s težavo na govornem, posledično pa tudi na pisnem področju. Težave, ki jih ima oseba z disleksijo, se lahko kažejo na področju sprejemanja in obdelave podatkov, organizaciji pisnega izražanja, sprejemanjem podatkov na slušnem, pisnem in bralnem nivoju ter s spominom in organizacijo pridobljenih podatkov (Reid, 2002).

Večina evropskih zakonodaj umešča disleksijo kot del širše opredelitve težav, ki so združene pod enim pojmom »zmanjšane zmožnosti/motnje/oviranosti« (Raduly-Zorgo 2010), kar ne velja za nekatere druge države, kot na primer Veliko Britanijo, kjer je BDA (BRITISH DYISLEXIA ASSOCIATION) sprejela definicijo disleksije Rose (2009): »Disleksija je učna težava, ki vpliva predvsem na spretnosti natančnega in tekočega branja in črkovanja besed. Značilne lastnosti disleksije so težave s fonološkim zavedanjem, besednim spominom in hitrostjo verbalne obdelave. Disleksija se pojavlja v različnih intelektualnih sposobnostih. Najbolje si jo predstavljamo kot kontinuum, kjer ni jasnih mejnih točk, ne pa kot posebno kategorijo. Sočasne težave lahko opazimo pri jezikih, motorični koordinaciji, duševnem razvoju, računanju, koncentraciji in osebni organizaciji, vendar same po sebi niso označevalci

disleksije. Dober pokazatelj resnosti in vztrajnosti težav z disleksijo lahko dobimo s preučevanjem, kako se posameznik odzove ali se je odzval na utemeljeno intervencijo.«

»Britansko združenje za disleksijo (BDA) priznava težave z vidno in slušno obdelavo, s katerimi se lahko soočajo nekateri posamezniki z disleksijo, in poudarja, da lahko bralci z disleksijo kažejo kombinacijo sposobnosti in težav, ki vplivajo na učni proces. Nekateri imajo prednosti tudi na drugih področjih, kot so oblikovanje, reševanje problemov, ustvarjalne spretnosti, interaktivne spretnosti in ustne spretnosti.«
BDA (2010) (BRITISH DYSLEXIA ASSOCIATION, 2019)

Evropska zveza za disleksijo (EDA, 2007) opredeljuje disleksijo kot različnost nevrološkega izvora, ki povzroča težave na področju učenja in uporabe veščin pisanja in pravopisa. Le-ta vpliva tudi na sposobnost organizacijskih veščin, računanja in čustvenih sposobnosti. Disleksijo lahko povzroči veliko dejavnikov, kot so težave na področju glasovne obdelave, delovnega spomina, upravljanja z zaporedji, težave pri usvajanju in avtomatizaciji osnovnih veščin. V zadnjih letih se veliko govori tudi o dedni pogojenosti za disleksijo (Raduly–Zorgo, 2010).

Organizacija za disleksijo odraslih opredeljuje težavo kot specifično učno težavo, ki je najverjetneje prisotna že ob rojstvu in največ težav povzroča na razvoju pismenosti ter znanj v povezavi z jezikom. Težave so prisotne vse življenje in se odražajo pri pridobivanju avtomatizacije in hitrosti izvajanja osvojenih veščin, hitrosti in pomnjenju podatkov. Vse skupaj je povezano s skupkom večih bioloških težav, ki jih je možno premagovati z ustreznimi učnimi metodami in načrtovanjem učenja. Zagovarjajo, da je vsak dislektik drugačen in si zasluži individualno obravnavo (Reid, 2002).

V Sloveniji disleksija ni posebej definirana in je uvrščena v definicijo otrok s posebnimi potrebami (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami., 2011). Pri nekaterih institucijah, kot je Institut za disleksijo, so na podlagi dolgoletnega spremljanja otrok disleksijo označili tako: »Disleksija pomeni drugačnost v dojemanju zunanjega sveta in odzivanju nanj in nima nič opraviti z inteligentnostjo. Imamo jo lahko od rojstva (drobna lezija v možganih, ki nastane pri porodu), lahko teče iz roda v rod (primarna ali endogena disleksija) ali jo dobimo po poškodbi glave (sekundarna disleksija).« (institutzadisleksijo.si, 2021)

2.2.1 Kako pride do disleksije

Po mnenju nekaterih strokovnjakov je disleksija dedna in se pojavi v več generacijah, vendar je proces razvoja tako kompleksen, da je prav neverjetno, da do disleksije sploh pride. Ronald D. Davis navaja, da se nekateri ljudje rodijo z gensko kodo, ki vpliva na del možganov, ki ga uporabljajo za spreminjanje in ustvarjanje zaznav. Ni nujno, da se pri teh ljudeh disleksija tudi razvije, vendar ima tak človek dobre predispozicije. Otroci naj bi začeli razvijati dar, zaradi katerega se disleksija sploh

razvije, že pri treh mesecih, ko imajo vidno polje še močno zmanjšano. Dojenček pri tej starosti še ni sposoben obračati glave in z analitičnim razmišljanjem dopolnjevati slike. To sposobnost, po mnenju psihologov, razvijejo šele pri treh letih, zato začne dojenček sam intuitivno povezovati in ustvarjati sliko o že znanih predmetih in osebah, ki jih vidi le delno. Na tak način povzroči aktivacijo kode in miselne nadarjenosti, ki se kasneje v otroštvu pokaže na nekaterih področjih kot nadarjenost, na nekaterih pa kot primanjkljaj (Ronald D. Davis, 2008).

V članku na spletni strani disleksija.si navajajo, da je domneva o dednosti disleksije potrjena in da so za to krivi sestavni geni v kromosomu številka 6, kar pomeni, da so dedna pogojenost, pa tudi otrokove specifične lastnosti odločilne pri stopnji in obliki disleksije pri posamezniku.

V današnjem času, po diagnosticirani disleksiji pri otrocih, veliko staršev odkrije, da so tudi njihove morebitne težave pravzaprav povezane z disleksijo. Pomembne genske študije:

-Snowling, M. J. (2000). *Dyslexia* (2nd ed.). Oxford, Blackwell.

-Fisher, S. E., Marlow, A. J., Lamb, J., Maestrini, E. Williams, D. F., Richardson, A. J. Weeks, D. E., Stein, J. F., and Monaco, A. P. (1999). A quantitative-trait locus on chromosome 6p influences different aspects of developmental dyslexia. *American Journal of Human Genetics*, 64, 146–156.

-Castles, A., Datta, H., Gayan, J. and Olson, R. K. (1999). Varieties of developmental reading disorder: Genetic and environmental influences. *Journal of Experimental Child Psychology*, 72/73.

-Gilger, J. W., Pennington, B. F. and DeFries, J. C. (1991) Risk for reading disability as a function of parental history in three family studies. *Reading in Writing*, 3, 205–218.

-Gavin Reid, Učenci s specifičnimi učnimi težavami: skriti primanjkljaji – skriti zakladi (2007), Bravo Društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami, 17–76 (Murn, 2020).

»Nekje od 10 do 15 odstotkov populacije ima neke vrste težav, povezanih z branjem in pisanjem, 3 odstotke je takih, ki imajo izrazitejšo težavo. Pri otrocih opažamo kar veliko razliko. Pogosteje, kar v razmerju 1 proti 4, prepoznavamo motnjo pri fantih.« pravi dr. Mateja Hudoklin (Prešeren, 2020). Raziskovalci so ugotovili, da obstaja več tipov disleksij, vendar sta najpogosteje omenjani razvojna disleksija in pridobljena disleksija. Pri prvi obliki gre za genetske vzroke, ki se kažejo v drugačnih možganskih funkcijah, ki so posledično bolj izražene na desni možganski polovici, pri drugi obliki pa pride do disleksije zaradi poškodb možganov, ki so se lahko zgodile bodisi v otroštvu bodisi v odraslem življenju (Raduly–Zorgo, 2010).

2.3 ZNAKI DISLEKSIJE

Disleksija se pri vsakem posamezniku odraža drugače in je lahko izražena v milejših ali težjih oblikah, s pridruženimi težavami na področju vida sluha, motorike ipd. Pravimo, da ima vsak dislektik svojo kombinacijo. Vseeno obstajajo neki standardni znaki, ki so v večjem ali manjšem obsegu prisotni pri vseh:

- težave pri začetnem opismenjevanju (učenje pisanja in branja);
- pomanjkljivosti pri pisanju in branju (veliko napak in hitrost);
- slabo razumevanje prebranega;
- slabo poznavanje pravopisa;
- velika utrujenost pri branju in pisanju;
- težave pri zapisu misli v pisano obliko;
- težave pri razčlenjevanju podrobnosti
(Raduly – Zorgo, 2010).

Raid značilnosti disleksije še bolj podrobno razčleni in jih razdeli na bralno ter pisalno področje, področje spomina, organizacije, motoričnega in govornega razvoja. Avtor navaja, da se težave pri vsakem posamezniku kažejo v drugačni kombinaciji, različni stopnji težavnosti ter da so pri vsakem posamezniku nekatere bolj izražene, nekatere manj. Skupna točka vseh je, da se v težji ali lažji obliki kažejo na področju pomanjkanja veselja do branja, ki pa je posledica težav zaradi fonetičnega prepoznavanja črk, učenja črk in kombinacij le-teh ter njihovega pomnjenja. Težave se kažejo tudi v slabšem spominu, pri pomnjenju in tvorjenju rim ter pri hitrosti branja (Reid, 2002). Ena od raziskav je pokazala, da je pri otrocih z različnimi pomanjkljivostmi, predvsem pa pri otrocih z disleksijo, zelo pomembno, kakšen odnos imajo učitelji do njih. Velikokrat slab odnos in premajhna pričakovanja pripomorejo k temu, da otroci tudi na področjih, kjer disleksija nima vpliva, dosegajo slabše rezultate (Hornstra et al. in Squires, 2015). Dr. Mateja Hudoklin pravi: »Še vedno so napačna prepričanja, žal tudi po šolah, da tudi učitelji ne vedo dovolj o tem; še vedno menijo, da so tisti otroci, ki imajo disleksijo in odločbo, se pravi, da imajo intenzivno pomoč, manj sposobni in manj zmorejo. In to je huda krivica, ki se tem otrokom lahko godi.« (Prešeren, 2020)

Angleška strokovnjakinja na področju procesnega učenja in disleksije, doktorica Angela Fawcett, navaja: »Procesno učenje je učenje, kako nekaj narediti do te mere, da je samodejno, tako da veste, kako to storiti, ne da bi morali o tem razmišljati. Ta postopek osvajanja samodejnega s kompleksnimi pravili in postopki je veliko težji, če ste dislektični.« (Eide, 2011)

Na področju pisanja so težave na pravopisnem področju, zaporedju črk, splošnemu odporu do pisanja, še posebej daljših besedil, ki je lahko dodatno otežen zaradi motorike pisanja (težave z načinom držanja pisala in načinom sedenja). Tak izdelek je lahko bistveno slabši od dejanske sposobnosti osebe, ki bi besedilo v ustni obliki predstavila veliko bolje.

Težave z disleksijo naj bi se kazale tudi v obliki slabšega delovanja kratkoročnega in delovnega spomina. Otroci si težko zapomnijo navodila in sezname, težave z dolgoročnim spominom pa so običajno posledica nepravilnih učnih tehnik in organizacije učenja (Reid, 2002).

Napačno razumevanje navodil vodi v slabo organizacijo, tako tehnik učenja kot tudi priprav na učenje ter izbire pravih pripomočkov.

Slaba motorika se kaže sploh v prvih letih življenja, ko imajo otroci težave z zaletavanjem v predmete, pogostim padanjem kakor tudi pri osnovnih opravilih, kot je na primer zavezovanje vezalk.

Pomanjkljivosti na področju govornega razvoja bi lahko strnili kot skupek težav pri izgovorjavi črk, tvorjenju in razumevanju besed in stavkov ter uporabi pravih izrazov.

Avtor zagovarja, da je ključno sodelovanje staršev in njihovo poznavanje ter opazovanje otroka ter poznavanje družinske zdravstvene amneze in morebitne prisotnosti disleksije v družini. Veliko težav se kaže že v predšolskem obdobju, ko bi moral otrok že dobro obvladati govor ter izgovorjavo črk in besed, dejansko stanje pa je velikokrat drugačno in ima otrok težave pri izgovorjavi besed, izgovorjavi in zamenjavi podobnih besed, težavah s koordinacijo in s pozabljivostjo. (Reid, 2002) Veliko težav se kaže tudi pri matematiki, kjer se kažejo težave pri razumevanju in sledenju navodilom, pomnjenju poštevanke in definicij, zamenjavi oziroma obračanju števil, določanju pozicij likov (spredaj – zadaj, levo – desno ...), dojemanju desetiškega sistema, ipd. (Lena zmore, 2018).

V intervjuju dr. Mateja Hudoklin pravi: »Pri osebah z disleksijo ne smemo zanemariti čustvenega vidika teh njihovih težav. Pogosto tekom šolanja doživljajo negativne povratne informacije, zato je njihovo mnenje o sebi, samopodoba, slabša, negativna in se pogosteje pojavljajo težave v smislu večje zaskrbljenosti, tesnobe, tudi depresivnosti.« (Prešeren, 2020)

Na svetovni ravni je odstotek šoloobveznih dislektikov približno 10 %, vendar se glede na raziskave ta odstotek giblje med 1,3 do 10 %, odvisno od posamezne države. Raziskovalci so v obsežnih študijah ugotovili, da imajo otroci z disleksijo, kjer je ujemanje med glasovi in zapisom slabše (primer so v angleško govoreče države, Finska, Nigerija in Rusija), veliko večje težave kot na primer otroci, kjer se črke in glasovi bolje ujemajo (Italija, Norveška in Slovaška) (Raduly-Zorgo 2010). Pri angleško govorečih dislektikih so ugotovili, da jih ima 80–90 % fonološke težave, kar se kaže na učenju in razumevanju pomena besed, kombiniranju besed, slovnici ipd. (Eide, 2011).

»Med možne izjeme sodijo jeziki, ki uporabljajo pismenke, kot je na primer kitajščina.« (Ronald D. Davis, 2008)

2.4 POSTOPKI ZA PRIDOBIVANJE ODLOČBE

Odločba za nekatere starše ni lahka odločitev, predvsem v primerih, ko svojega otroka zelo dobro poznajo in vedo, da otrok intelektualno dosega druge vrstnike in se bojijo stigmatizacije. V takih primerih je za starše zelo pomembno, da imajo podporo že pri šolskih pedagogih in osebnem zdravniku, ki jim lahko zagotovijo že osnovne informacije.

Pri odkrivanju težave, raziskovanju tematike in odločanju o pridobivanju strokovne pomoči za otroka z disleksijo so pomembni predvsem postopki prepoznavanja disleksije, ki vključujejo tako menja in opažanja staršev, psihološko testiranje, testiranje s strani specialnega pedagoga, kakor tudi mnenje s strani šole ter obstoječih zdravniških in strokovnih mnenj (Povše, 2017).

Postopek za pridobivanje odločbe o usmerjanju otroka s posebnimi potrebami je določen z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1) in se začne s pisno zahtevo staršev ali skrbnikov, h kateri morajo priložiti morebitne izvide osebnega zdravnika in drugih specialistov ter mnenja stroke, iz katerih je razvidna utemeljena zahteva po odločbi. V primeru disleksije sta to mnenji specialnega pedagoga in kliničnega psihologa, ki na podlagi osebnega srečanja, kjer strokovnjak otroka testira ter opravi pogovor z otrokom in starši, oceni težavnost motnje, izda mnenje in priporoči oblike pomoči. Prav tako morajo podati mnenje učitelji, šolski psiholog in specialni pedagog šole, ki jo otrok obiskuje. Poročilo o otrokovih težavah in obvestilo, ali lahko izvajajo pomoč in ukrepe, ki jo otrok potrebuje, starši skupaj z ostalo pridobljeno dokumentacijo posredujejo na območno enoto Zavoda Republike Slovenije za šolstvo (v nadaljevanju ZRSS).

Prvostopenjska komisija, ki je imenovana s strani ZRSS, na podlagi prejete dokumentacije in morebitnih dodatnih strokovnih mnenj izda strokovno mnenje, v katerem svetuje obseg in načine usmeritve ali pa se z odločbo ugotovi, da otrok usmeritev ne potrebuje. Starši imajo osem dni časa za podajo ugovora v primeru, da se s prejetim mnenjem ne strinjajo. V takem primeru ZRSS pozove komisijo k dopolnitvi strokovnih mnenj, dodatnim ugotovitvam in obrazložitvam ali pa celo k ponovni obravnavi otroka. Na podlagi dopolnitev lahko ZRSS izda odločbo o usmeritvi in jo s priporočeno pošto pošlje staršem ali skrbnikom. Pritožba na izdano odločbo prvostopenjske komisije je možna v roku 15 dni od dneva vročitve. V tem primeru o pritožbi odloča minister, ki določi organ druge stopnje, ta pa odločbe ne sme razveljaviti in sprožiti novega postopka, če je nepravilnosti možno odpraviti na drugi stopnji. Prav tako mora organ druge stopnje v primeru nepravilnosti pridobiti mnenje drugostopenjske komisije.

ZUOPP-1 predvideva za dislektike maksimalno pet ur strokovne pomoči tedensko, od tega je predvidena ena ura za svetovanje.

30 dni po dokončnosti odločbe mora šola oziroma vzgojno-izobraževalni zavod izdelati in zagotoviti izvajanje individualnega programa. S pomočjo strokovnjakov se posamezniku na ta način pomaga premagovati primanjkljaje, nudi izvajanje svetovalnih storitev in izvajanje učne pomoči. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1) navaja, da so sestavni deli individualnega programa za posameznega otroka:

- »cilji in oblike dela na posameznih vzgojno-izobraževalnih področjih,
- strategije vključevanja otroka s posebnimi potrebami v skupino,
- potrebne prilagoditve pri preverjanju in ocenjevanju znanja, doseganju standardov in napredovanju,
- uporaba prilagojene in pomožne izobraževalne tehnologije,
- izvajanje fizične pomoči,
- izvajanje tolmačenja v slovenskem znakovnem jeziku,
- prehajanje med programi ter potrebne prilagoditve pri organizaciji,
- časovna razporeditev pouka,
- veščine za čim večjo samostojnost v življenju (prilagoditvene spretnosti) in načrt vključitve v zaposlitev.«

Individualni program se oblikuje glede na zmogljivosti in zrelost posameznega otroka. Šolski svetovalci se skupaj s starši na začetku šolskega leta dogovorijo o obsegu prilagoditev, ki se jih po potrebi in v okvirjih odločbe prilagaja tudi med letom. Strokovno skupino za pripravo in spremljanje izvajanja individualnega programa imenuje ravnatelj šole (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami., 2011).

2.5 PREDNOSTI DISLEKSIJE

Večina ljudi, ki se je z izrazom disleksija že srečala, pozna samo eno plat disleksije in ima običajno predsodek, da so otroci z disleksijo slabši učenci, ki imajo težave z branjem in pisanjem.

Kljub zmotnemu mišljenju disleksija ni napaka, motnja ali bolezen, ampak način delovanja živčevja posameznika, katerega možgani delujejo na otroku svojstven način. Pri prevladi funkcij desne polovice možganov se otrok težko prilagaja konvencionalnemu načinu reševanja težav in linearnemu načinu razmišljanja, ampak svet vidi kot sestavljeno vsestransko celoto. Razmišljanje takih otrok se odvija tako, da otrok išče oddaljene povezave in razvija zamisli in rešitve, ki so plod drugačnega videnja težav in nadgradnje že obstoječega znanja. Zelo pogosto se zgodi, da imajo osebe z disleksijo posebne darove, ki jih pogosto zamenjujejo z inteligentnostjo, ki ni izključena. Disleksija nima vpliva na inteligentnost, imajo pa osebe z disleksijo pogosto izražene talente na področjih, kot so arhitektura, matematika, likovno ustvarjanje, ustvarjalnost, ustvarjanje strategij, itd. (Kaj je disleksija in katere so njene prednosti?, 2018).

Disleksija ima tako negativne kakor tudi pozitivne strani, ki so pri vsakem otroku drugačne. Nadarjenosti otroka se ne razvijejo kljub disleksiji ampak zaradi nje, kar pomeni, da vsi nevrološki in duševni procesi, ki povzročijo disleksijo, lahko vplivajo na to, da se pri posamezniku razvijejo tudi darovi ali genialnost. Prednosti otrok z disleksijo se kažejo v bujni domišljiji, zavedanju okolja, razmišljanju v slikah, močno razviti intuiciji. Prav tako so zelo radovedni, uporabljajo vse čute, kar jim omogoča razmišljanje v več dimenzijah. Z rojstvom pridobijo sposobnost spreminjanja in ustvarjanja zaznav, s katerimi z lahkoto intuitivno pridejo do rešitev, ne da bi se tega zavedali (Ronald D. Davis 2008). Glede na izkušnje Inštituta za disleksijo se prednosti oseb z disleksijo kažejo predvsem v možnostih izvirnega in kreativnega mišljenja, kar vidimo v nenavadnih in običajno zelo dobrih rešitvah težav ali podajanju idej, kritičnem razmišljanju, kjer razčlenijo sogovornikovo videnje določene težave, zelo dobrem sklepanju in logičnemu razmišljanju, zmožnosti videti težavo širše in ne ozkogledo, zelo bujni domišljiji, s katero pride do izraza njihova ustvarjalnost. Ostra periferna zaznava jim omogoča zelo dobro zaznavanje podrobnosti in izločanje detajlov, kar zelo radi komponirajo pri tridimenzionalnem videnju prostora. Pogosto uporabljajo več mišljenj hkrati, pri čemer jim linearno mišljenje nemalokrat dela težave. Prav tako je zanimivo, da so nekatere značilnosti izražene v eno ali drugo skrajnost. Lahko imajo zelo dobro prostorsko in časovno orientacijo ali pa se pri tem sploh ne znajdejo. Pogosto se kaže skrajnost tudi v tem, da nekateri razmišljajo predvsem v besedah, nekateri pa misli razvijajo predvsem v slikah. Dislektične osebe so pogosto zelo empatične in se rade postavijo v bran šibkejšim, so zelo dobre pri razumevanju ljudi in zaznavanju težav, kakor tudi pri zaznavanju abstrakcije. (institutzadisleksijo.si, 2022) Vse naštetje značilnosti omogočajo posameznikom, ki se soočajo z disleksijo, da postanejo strokovnjaki na področjih, kjer so močni. Spodbuda in inspiracija so lahko tudi besede gospoda Lawrence Schneiderja, ki je bil dolga leta raziskovalni inženir pri NASI. Gospod Schneider pravi: « "Have heart, because if you've got dyslexia you've also got a potential advantage in life over other people who don't have it," he said. "You have the possibility of being more creative and having more persistence and tolerance for risk, and there are a lot of other people in the world who are famous now because they were able to overcome it."

"If they can do it, you can do it, all you have to do is not give up and keep trying, and things are likely to be OK." (Education, 2017)

2.6 ZAPOS LJIVOST IN USPEŠNOST DISLEKTIKOV

Kot je bilo že omenjeno, dislektikov ni mogoče gledati in videti samo kot osebe, ki imajo težave z branjem in pisanjem, ampak jih je potrebno videti kot ljudi, katerih razmišljanje je odraz popolnoma drugačnega delovanja možganov in obdelovanja informacij.

V knjigi »The Dyslexic Advantage: Unlocking the Hidden Potential of the Dyslexic Brain» avtorja Brock L. Eide, Fernette F. Eide (2012) ovržeta mite in odkrivata dejstva

o uspešnosti ljudi z disleksijo. V knjigi želite dislektikom pokazati pot, kako »biti odličen dislektik« in prednosti, ki jih posedujejo. Kot prednosti navajata materialno sklepanje, medsebojno utemeljeno razmišljanje, pripovedno razmišljanje in dinamično sklepanje. Avtorja navajata, da so dislektiki dobri v tem, kar počnejo ravno zaradi procesov, ki so posledica disleksije. Kako vidimo dislektike, je odvisno od zornega kota, iz katerega jih gledamo. V primeru, da gledamo nekoga, ki se bori z branjem in pisanjem, bomo videli človeka s primanjkljajem. Obstaja pa tudi drug zorni kot, v katerem istega človeka, ki je uspešen na svojem poslovnem področju, vidimo kot uspešnega podjetnika, slikarja, inovatorja, genija. Kar nekaj študij je pokazalo, da je odstotek dislektikov na področjih inženiringa, umetnosti in podjetništva dvakrat višji od odstotka dislektikov v splošni populaciji.

V knjigi odkrivata, kako je razmišljanje dislektika povezano z uspešnostjo na področjih, kot so oblikovanje, krajinska arhitektura, mehanika, tesarstvo, kirurgija, fotografija, pilotiranje, inženirstvo, fizika, oglaševanje ... Vsi omenjeni in podobni poklici so povezani z izjemnimi tridimenzionalnimi prostorskimi zaznavami, zelo dobrim spominom in sensoriko.

Avtorja se opirata na študije različnih avtorjev, ki so ugotovili, da dislektiki bolj uporabljajo desno polovico možganov ter da vidijo širšo sliko in ne vidijo detajlov, kar je naloga leve polovice. Najbolj sta se oprla na raziskavo dr. Manuela Casanove z Medicinske fakultete Univerze v Kentuckyju, ki je preučeval osebe z različnimi »tipi« možganov. Opredelil jih je kot »normalne« in kot možgane z različnim delovanjem, med katere spadajo tudi dislektiki. Med preučevanjem možganske skorje je dr. Casanova odkril, da so funkcionalne enote, ki so odgovorne za pozornost, jezik, spomin, občutek in zavestno zavedanje, povezane z aksoni ali vezji. Raziskava je pokazala, da so funkcionalne enote dislektikov bolj oddaljene kot enote nedislektikov, kar vpliva na to, da so dislektiki sposobnejši videti bistvo, širšo sliko, nekaj novega, oddaljene ali neobičajne povezave. Prav tako zmorejo zelo dobro reševati naloge na sebi svojstven način, preoblikovati stvari kakor tudi preoblikovati procese v nove koncepte. Slabost oseb z disleksijo je nezmožnost videti podrobnosti, kar pa je značilno za nedislektike. Iz tega izhaja, da so osebe z disleksijo bolj nadarjene za »brain storming« rešitve in videnje širše slike.

Avtorja navajata, da glede na raziskave doktorja Normana Geschwindna, nevrologa iz harvardske univerze in nekdanjega vodilnega raziskovalca na področju disleksije, veliko otrok še preden zna brati in pisati, kaže veliko nadarjenost za risanje, gradnjo in prostorske dejavnosti.

Dejstvo je, da so o posebnostih in nadarjenostih dislektikov premalo seznanjeni delodajalci in posledično ostajajo potenciali dislektikov neizkoriščeni. Vendar pa je ključno (izrednega pomena), da poleg ozaveščanja staršev, strokovne populacije in širše javnosti ozaveščamo tudi vodstven kader v podjetjih, kadrovske službe, zaposlitvene agencije in druge akterje s področja zaposlovanja, saj se osebe z disleksijo na trgu delovne sile soočajo z različnimi izzivi.

Avtorja v knjigi opišeta in predstavita veliko primerov. Kot primer dednosti izpostavita uspešno družino, kjer so dislektični sin, mama in dedek. Vsi trije so zelo talentirani in pokažejo izjemne sposobnosti na področju razumevanja znanstvenih področij ter neverbalnega in prostorskega sklepanja. Mama, ki je bila tudi obravnavana zaradi dislektičnosti, je doktorirala iz biokemije, dedek, ki je po trditvah babice imel enake težave kot vnuk, pa je delovno dobo preživel kot profesor geofizike na UCLA (University of California Los Angeles).

Podata tudi primere delovanja dislektikov v različnih panogah. Izpostavita Lancea Heywooda, ki je zelo cenjen oblikovalec in proizvajalec električnih sistemov za transportne enote na zabavnih prizoriščih v ZDA in doktorja Freda Epsteina, ki se je kot otrok zelo težko osredotočal na šolske obveznosti in težko dosegal željene rezultate. Veliko bolj se je zanimal za modelarstvo na področju letal, kjer je pridobil na samozavesti in je kljub zavrnitvi na dvanajstih fakultetah uspel doštudirati medicino in je kot pionir na svojem področju razvil nove in inovativne tehnike zdravljenja tumorjev na hrbtenjači. Avtorja poudarjata, da talentov ali nadarjenih posameznikov ne bi smeli iskati samo v šolskih klopeh, ampak tudi skozi igro in hobije otrok, ki kažejo strast za določena področja.

Ne glede na to, da je v šolstvu ozaveščenost o disleksiji zadovoljiva, so v Evropskem združenju za disleksijo (v nadaljevanju EDA) na področju zaposlovanja in usmerjanja kadra prepoznali pomanjkljivo poznavanje disleksije, sposobnosti in zmožnosti oseb z disleksijo, zato so v letu 2019, v sodelovanju s petimi evropskimi državami (Italija, Francija, Združeno kraljestvo, Irska in Malta), pričeli z izvajanjem projekta Dyslexia@Work, projekt Erasmus+ KA2 (št. 2019-1-IT01-KA202-007433), katerega cilj je bil povečati možnosti zaposlitve dislektičnih oseb in prepoznavanje njihovih potencialov, kakor tudi spodbuditi in ustvariti smernice za izobraževanje kadra za upravljanje človeških virov, svetovalnih delavcev in osebja v javnih zavodih za zaposlovanje. Po ocenah EDA je v EU delež dislektikov med 3 in 12 odstotkov, vendar je delež med preučevanimi državami različen.

V prvi fazi so preučevali definicije in zakonske pravice v omenjenih državah. V drugi fazi pa je bila raziskava usmerjena v poznavanje, ravnanje in preučevanje primerov dobre prakse med zaposlenimi na področju kadrovanja.

Opravili so 106 intervjujev, v katere so bili vključeni delodajalci, kadrovski menedžerji in svetovalci v javnih zavodih za zaposlovanje. Podatki so pokazali, da imajo kadrovski svetovalci na splošno pomanjkljivo znanje in informacije o disleksiji.

V tretji fazi so na podlagi intervjujev, skupaj s prvo fazo oblikovali in definirali smernice ter navodila za obravnavo iskalcev zaposlitve in zaposlenih, kakor tudi usposabljanje in smernice za ugotavljanje posameznikovih sposobnosti in talentov, ki bi jim pomagali na področju dela.

Dostop do projekta: (<https://www.dyslexiaprojects.eu/about/>, 2022)/

3 ANKETA

3.1 CILJI ANKETE

Cilj raziskave z anketo je iz empiričnega vidika ugotoviti, oceniti ter razčleniti vedenja in izkušnje staršev, ki so se pri otrocih soočili z diagnozo disleksije. Skozi vprašalnik smo prišli do podatkov o:

- spolu in starosti staršev, ki se največ ukvarjajo s perečo temo;
- stopnji izobrazbe staršev;
- starosti, pri kateri so ugotovili, da ima otrok težave;
- spolu otroka;
- regiji, iz katere prihajajo;
- tem, kdo je ugotovil, da ima otrok težave;
- tem, kje je bilo opravljeno testiranje otroka in zakaj tam;
- tem, kako hitro je bil otrok obravnavan in kako hitro je bila izdana odločba;
- tem, kakšen je bil odziv starša in otroka ob diagnozi;
- seznanjenosti z disleksijo pred diagnozo;
- videnju disleksije po diagnozi in poznavanju lastnega otroka;
- strinjanju s trditvami, ki pripeljejo do jasnejše slike o soočenju in videnju uspešnosti otrok z disleksijo.

S primerjavo odgovorov iz ankete ter odgovorov intervjuvanih strokovnjakov je namen raziskave ugotoviti vzporednice videnja težav skozi oči staršev in strokovnjakov.

3.2 POSTOPEK IZVEDBE ANKETE

Anketirance smo pridobili v Facebook (v nadaljevanju FB) skupinah, kjer so združeni starši, učitelji in strokovnjaki, ki jih povezuje dnevno soočanje z dislektiki. V skupinah si izmenjujejo mnenja in tehnike učenja pri različnih predmetih, organizirajo različna predavanja in delavnice, starše, ki so se znašli pred situacijo imenovano disleksija, tu pridobijo nasvete iz prve roke – od drugih staršev.

Anketa zajema štiri sklope, ki so razdeljeni na 16 vprašanj in 10 trditev. Prvi del zajema 6 vprašanj in se nanašajo na demografske dejavnike. V vprašanjih smo zajeli regije, iz katerih prihajajo anketirani starši, spol staršev in otrok, starost staršev in starost otroka ob diagnozi ter zaključena stopnja izobrazbe staršev.

V drugem delu smo se z 10 vprašanji osredotočili na samo hitrost obravnave pri sumu disleksije in postavljanju diagnoze.

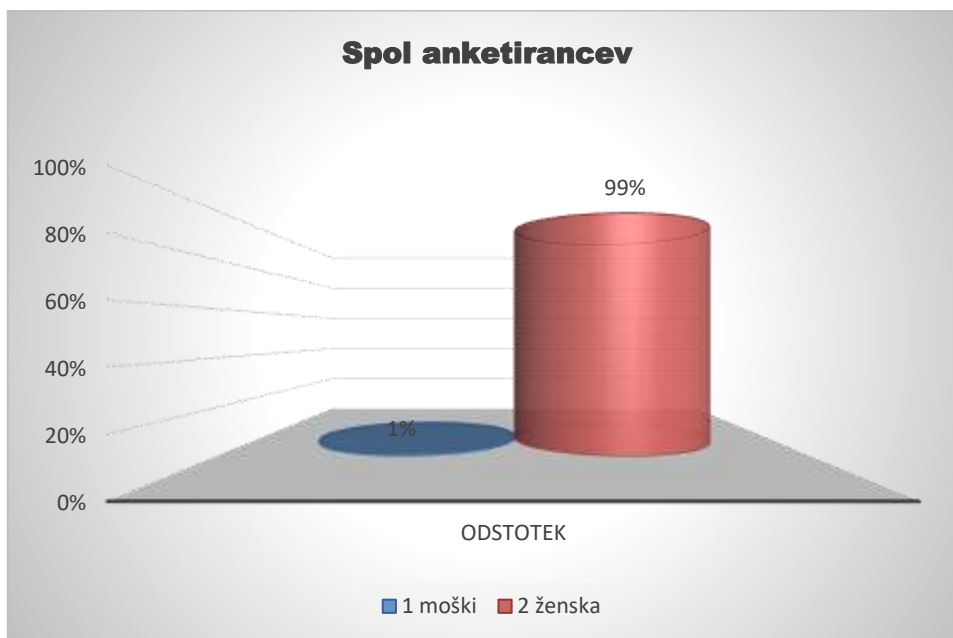
V tretjem delu smo poskušali ugotoviti seznanjenost z disleksijo pred soočenjem z diagnozo in sam odziv staršev in otrok na samo prepoznavo stanja.

Četrty del je sestavljen iz 10 trditev, s katerimi so starši izrazili stopnjo strinjanja in smo jo vrednotili po naslednji lestvici:

- 1 - Sploh se ne strinjam
- 2 - Delno se strinjam
- 3 - Niti se ne strinjam, niti se strinjam
- 4 - Precej se strinjam
- 5 - V celoti se strinjam

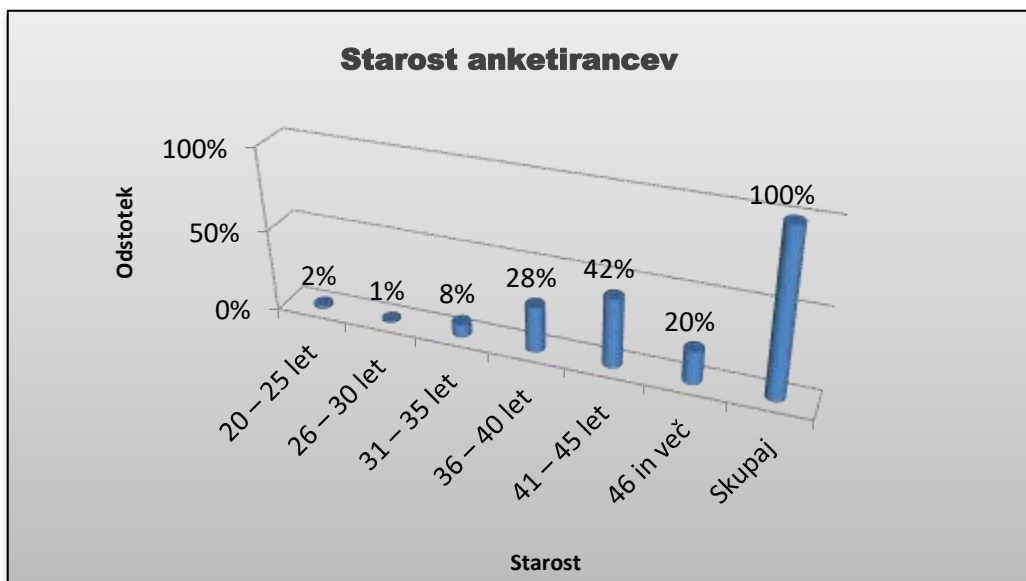
3.3 ANALIZA PODATKOV

Anketa je bila narejena v aplikaciji 1Ka in na podlagi pogovora in privolitve ustanoviteljic poslana v obliki spletne povezave v dve FB skupini »Disleksija – naša pot do uspeha« in »DISLEKSIJA – podporna skupina«. Anketirancem je bila zagotovljena anonimnost.

Slika 1: Grafični prikaz sestave anketirancev glede na spol
(Lastni vir)

V anketi je sodelovalo 144 žensk, kar predstavlja 99 % anketirancev in en moški, kar predstavlja 1% vseh anketirancev.

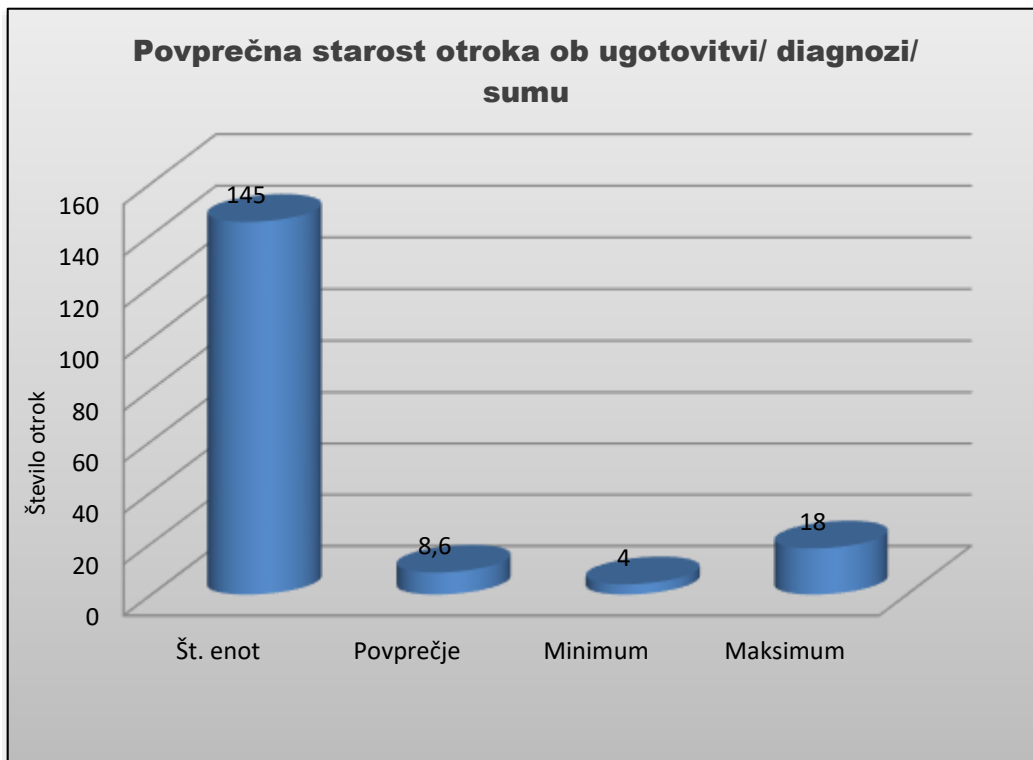
Slika 2: Grafični prikaz sestave anketirancev po starosti
(Lastni vir)

Starostna struktura anketirancev je razdeljena na starostne skupine 20–25 let, kar predstavlja 2 %, 26–30 let, kar predstavlja 1 %, 31–35 let, kar predstavlja 8 %, 36–40 let, kar predstavlja 28 %, 41–45 let, kar predstavlja 42 % ter 46 in več kar predstavlja 20 % vseh anketirancev.

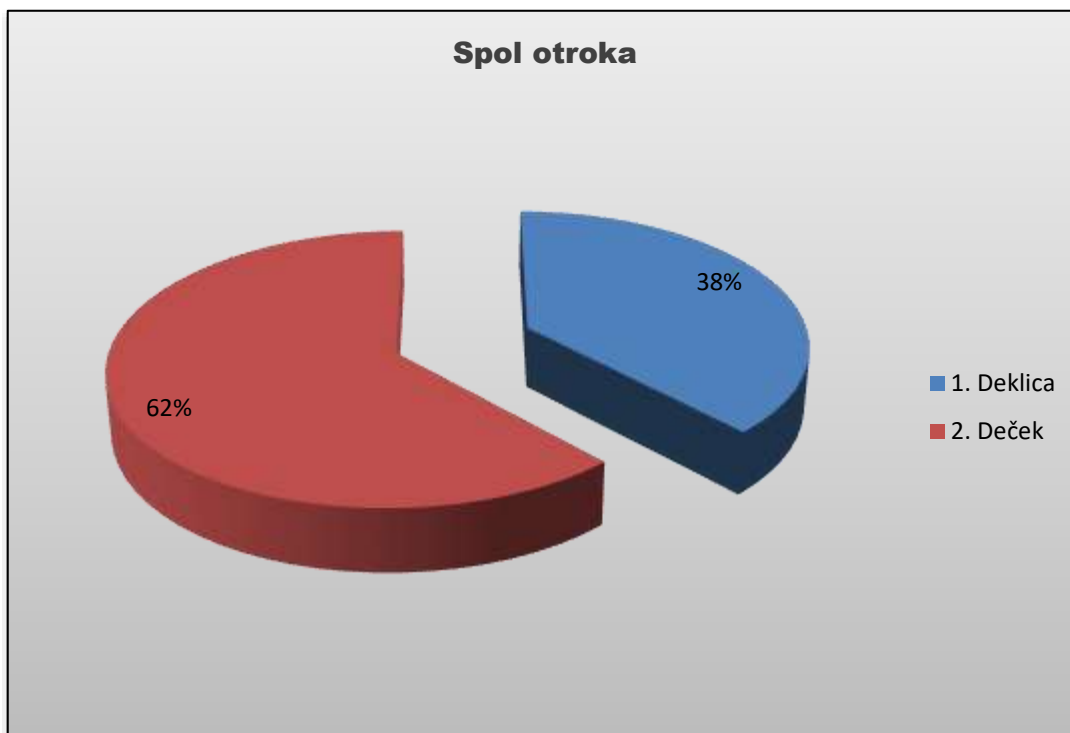
Slika 3: Grafični prikaz strukture anketirancev glede na dokončano stopnja izobrazbe
(Lastni vir)

V anketi je sodelovalo 1 % anketirancev z dokončano osnovno šolo, 10 % anketirancev z dokončano poklicno šolo, 30 % anketirancev z dokončano štiriletno srednjo šolo, 48 % anketirancev z dokončano višjo, visoko šolo ali univerzitetnim programom, 8 % anketirancev z dokončano specializacijo po univerzitetnem programu ali magisterijem znanosti in 2 % z doktoratom znanosti.

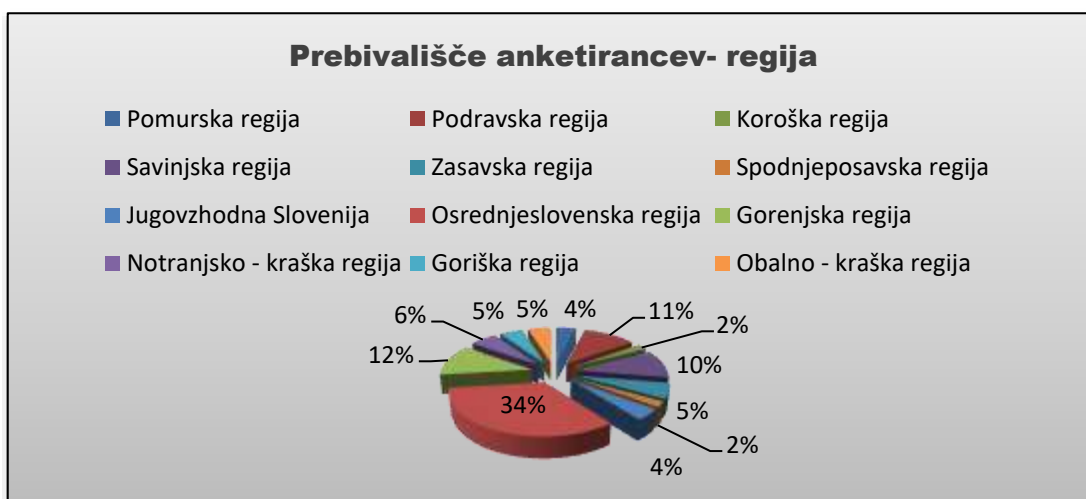
Slika 4: Grafični prikaz povprečne starosti otrok ob sumu/ ugotovitvi/ diagnozi
(Lastni vir)

Povprečna starost otrok ob ugotovitvi disleksije je bila 8,6 let.

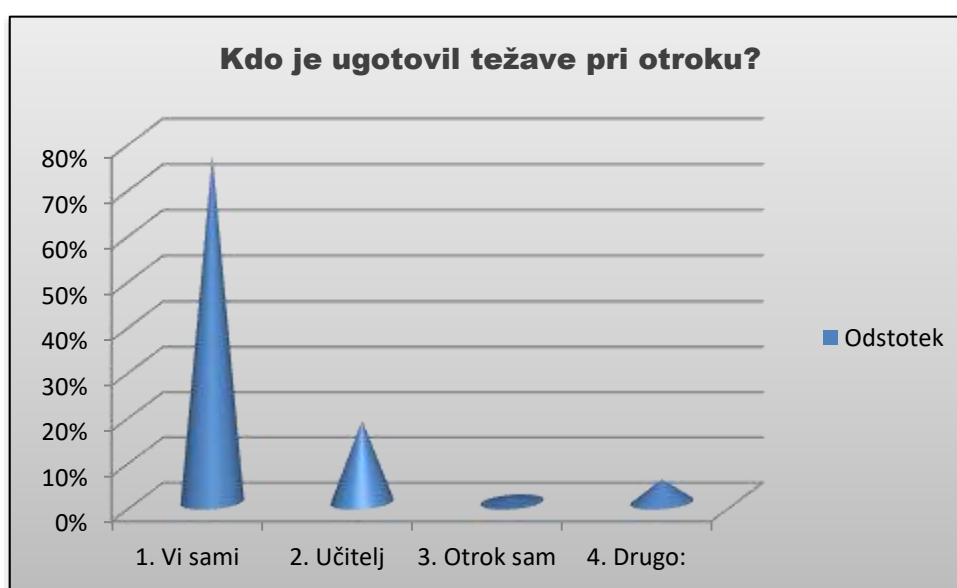
Slika 5: Grafični prikaz strukture otrok po spolu
(Lastni vir)

Glede na izjave anketirancev je bilo glede disleksije obravnavano in diagnosticirano 55 deklic, kar predstavlja 38 % in 90 dečkov, kar predstavlja 62 % otrok.

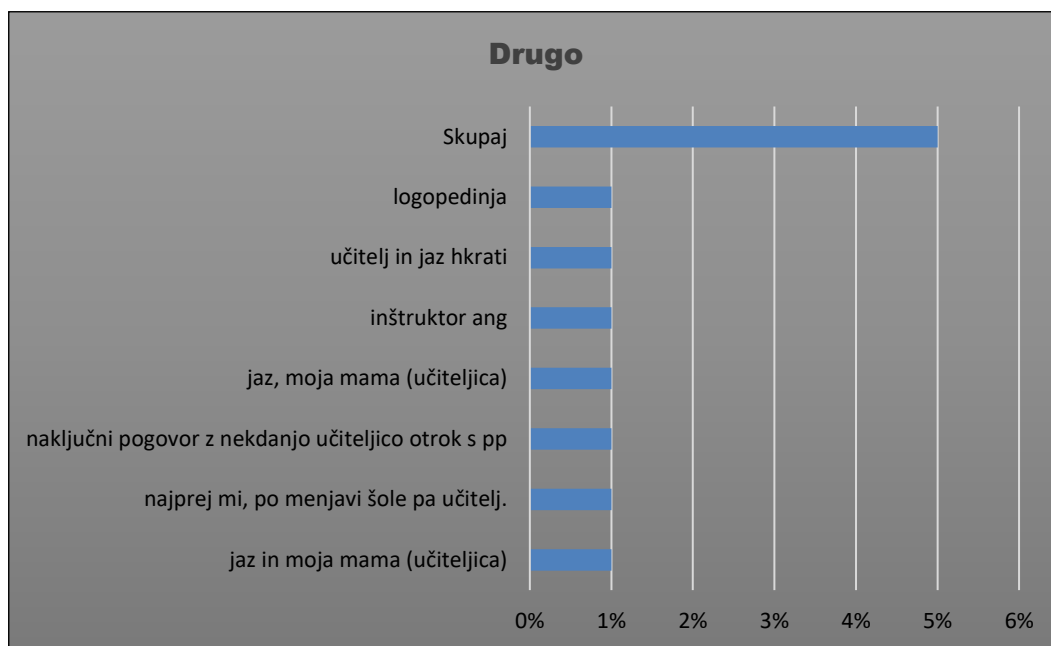
Slika 6: Grafični prikaz strukture anketirancev po regijah
(Lastni vir)

Vežano na regijsko strukturo 6 oseb prihaja iz pomurske regije, kar predstavlja 4 odstotke vseh anketirancev, 16 oseb iz podravske regije, kar je 11 odstotkov in 3 osebe iz koroške regije, ti predstavljajo 2 odstotka. Iz savinjske regije prihaja 15 oseb, kar predstavlja 10 odstotkov anketirancev, iz zasavske regije jih je 8, kar je 6 odstotkov, spodnjeposavsko regijo predstavljajo 3 osebe, kar je 2 odstotka in jugovzhodno Slovenijo zastopa 6 oseb, to so 4 odstotki vseh anketirancev. Iz osrednjeslovenske regije je največ anketiranih oseb, in sicer 49, kar predstavlja 34 odstotkov, sledijo predstavniki gorenjske regije, in sicer 17 oseb, kar znaša 12 odstotkov, iz notranjsko-kraške regije je 8 udeležencev ankete, ti predstavljajo 6 odstotkov, goriška in obalno-kraška regija imata enako število oseb, iz vsake prihaja 7 anketirancev, kar predstavlja 5 odstotkov vseh anketirancev po regiji.

Slika 7: Grafični prikaz, kdo je ugotovil težave pri otroku
(Lastni vir)

Anketa nam razkrije, da je 110 staršev oziroma skrbnikov, kar je 76 odstotkov anketirancev, ugotovilo, da ima otrok težave, 26 anketirancev, kar je 18 odstotkov, je povedalo, da jih je na težave opozoril učitelj. 2 otroka, to je 1 odstotek, sta sama zaznala, da imata težave pri šolskih obveznostih.

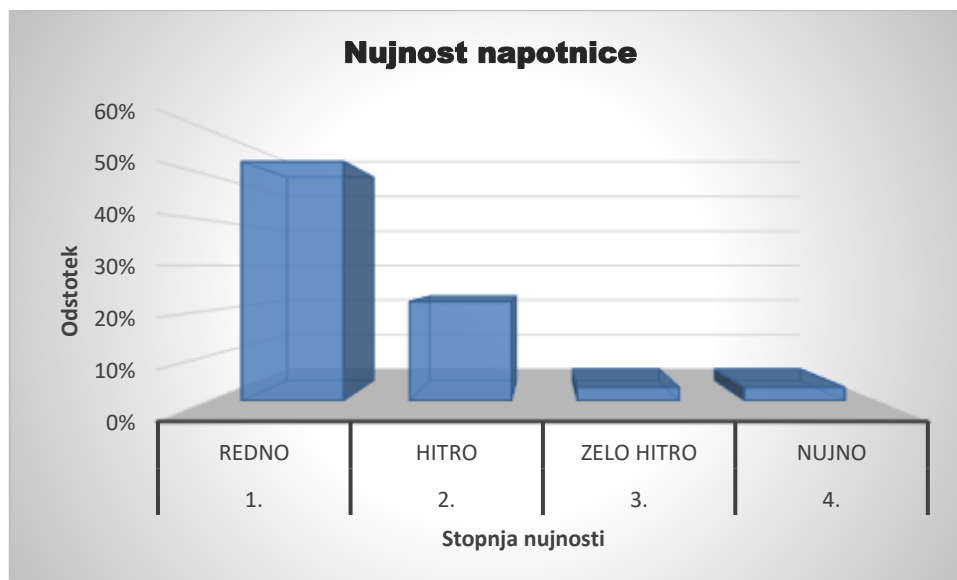
Slika 8: Drugo
(Lastni vir)

7 anketirancev, kar predstavlja 5 odstotkov vseh anketirancev, je navedlo drugo. Med odgovori so: »logopedinja«, »učitelj in jaz hkrati«, »inštruktor angleščine«, »jaz, moja mama (učiteljica)«, »naključni pogovor z nekdanjo učiteljico otrok s pp«, »najprej mi, po menjavi šole pa učitelj« in »jaz in moja mama (učiteljica)«.

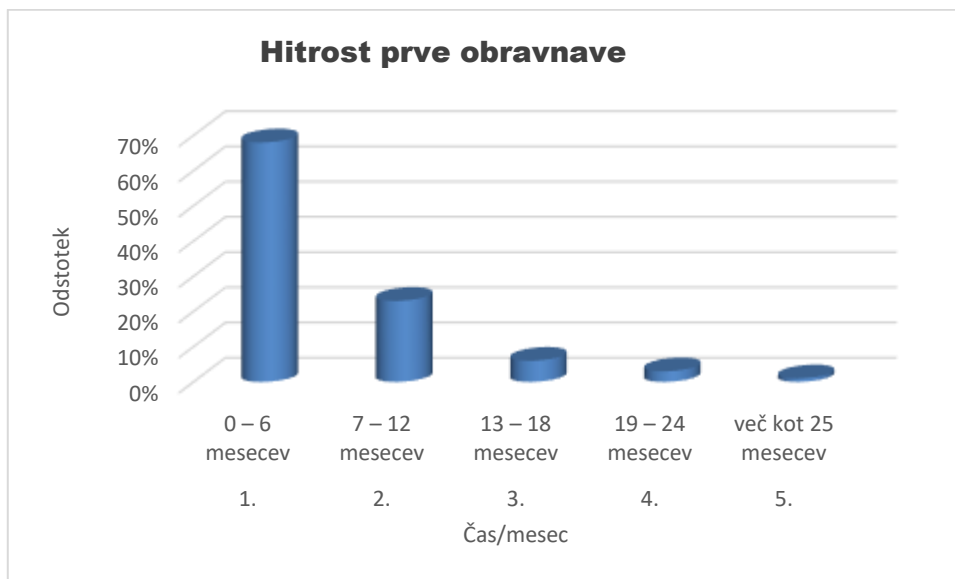
Slika 9: Institucija, kjer je bilo opravljeno testiranje
(Lastni vir)

Testiranje otrok, pri katerih so imeli sum na disleksijo, je 114 anketirancev, kar je 79 %, opravilo v javni instituciji – na napotnico (Inštitut za starše in mladostnike, pri posameznih strokovnjakih ...). 31 otrok, kar predstavlja 21 % pa je bilo testiranih v zasebni instituciji – samoplačniško.

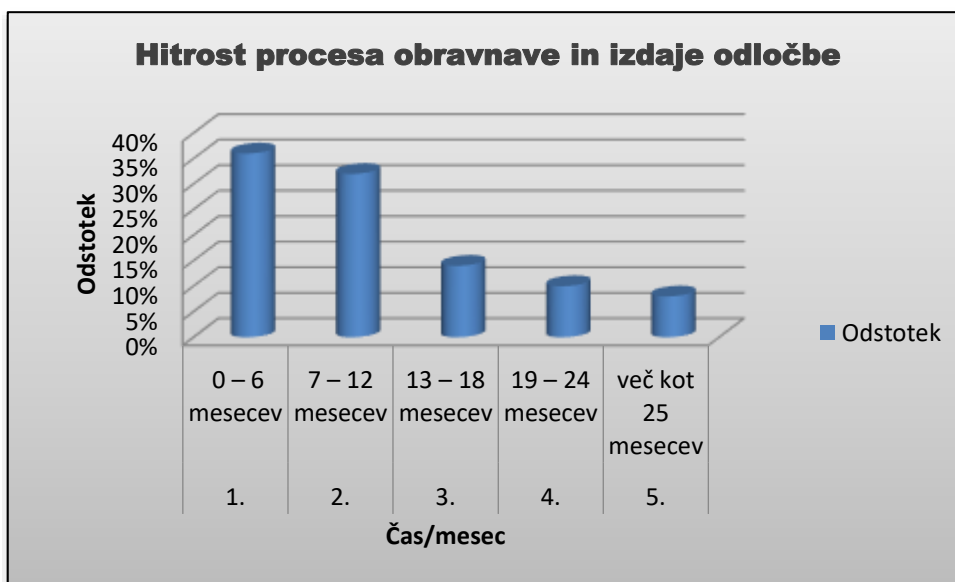
Slika 10: Grafični prikaz nujnosti napotnice
(Lastni vir)

Anketa je pokazala, da je 77 otrok obravnavano z napotnico redno, kar predstavlja 53 odstotkov, 32 otrok z napotnico hitro, kar predstavlja 22 odstotkov, 4 otroci z napotnico zelo hitro, kar predstavlja 3 odstotke in 4 otroci z napotnico nujno, kar predstavlja 3 odstotke vseh otrok, ki so pregled opravili preko javne institucije.

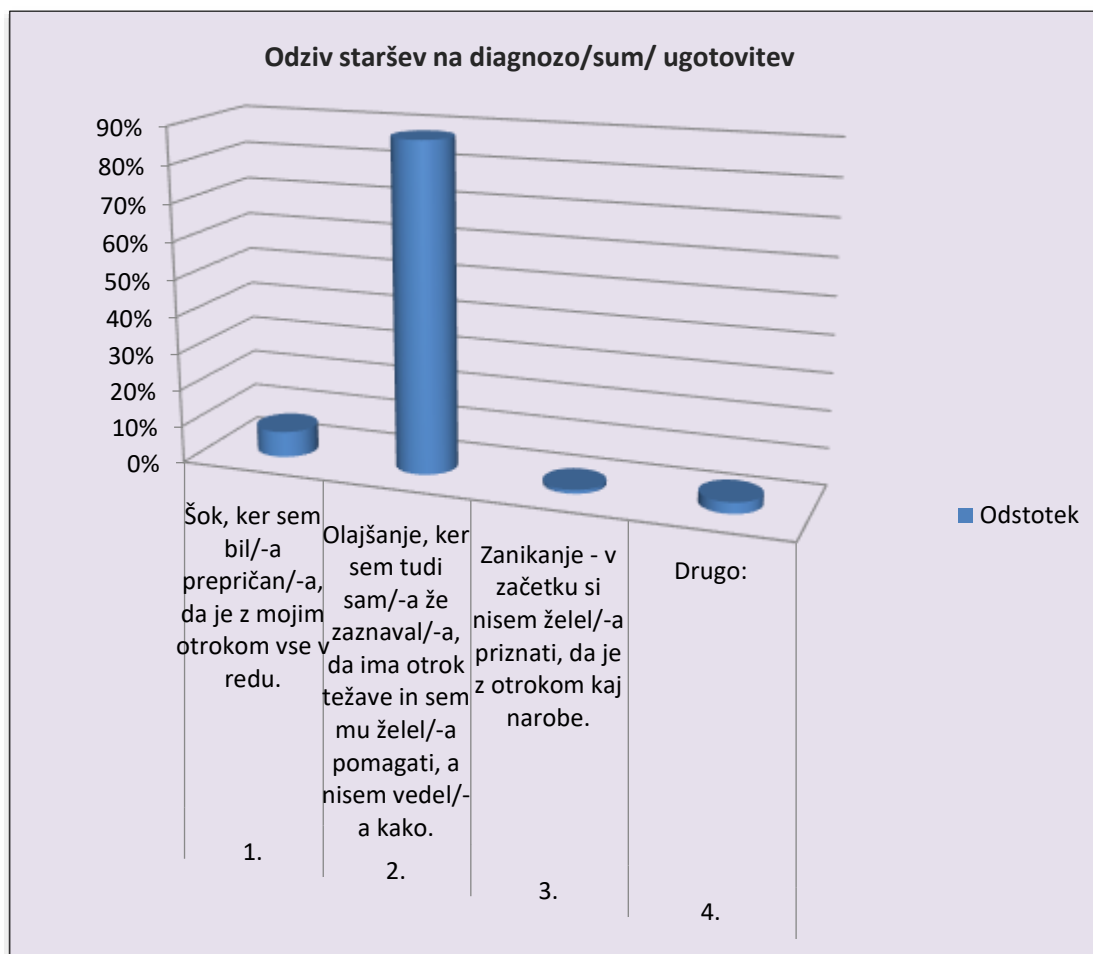
*Slika 11: Kako hitro je bil otrok sprejet na obravnavo
(Lastni vir)*

V anketi smo ugotovili, da je bilo 98 otrok, kar je 68 odstotkov, sprejetih na obravnavo v roku 0–6 mesecev, 33 otrok oziroma 23 odstotkov v roku 7–12 mesecev, 8 otrok, kar je 6 odstotkov v roku 13–18 mesecev. 19–24 mesecev so na obravnavo čakali 4 otroci, kar predstavlja 3 odstotke, 2 otroka, kar je 1 odstotek, pa več kot 25 mesecev.

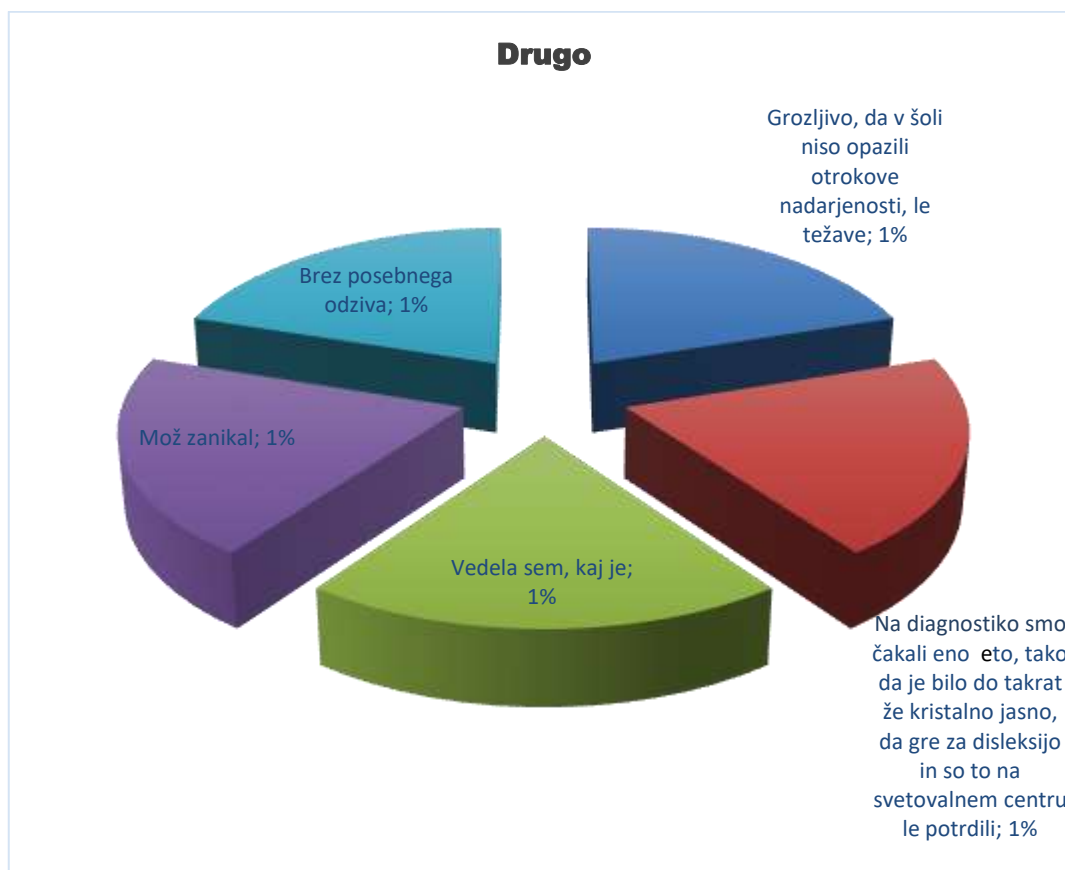
*Slika 12: Grafični prikaz hitrosti procesa obravnave in izdaje odločbe
(Lastni vir)*

Anketa je pokazala, da je 52 otrok, kar je 36 odstotkov, dobilo odločbo v roku od 0–6 mesecev od začetka obravnave, 46 otrok, kar predstavlja 32 odstotkov, v roku 7–12 mesecev, 21 otrok oziroma 14 odstotkov je dobilo odločbo v roku 13–18 mesecev. 19–24 mesecev je trajal proces testiranja in izdaje odločbe pri 14 otrocih, kar predstavlja 10 odstotkov vseh otrok, več kot 25 mesecev pa je proces trajal pri 12 otrocih, kar predstavlja 8 odstotkov vseh otrok.

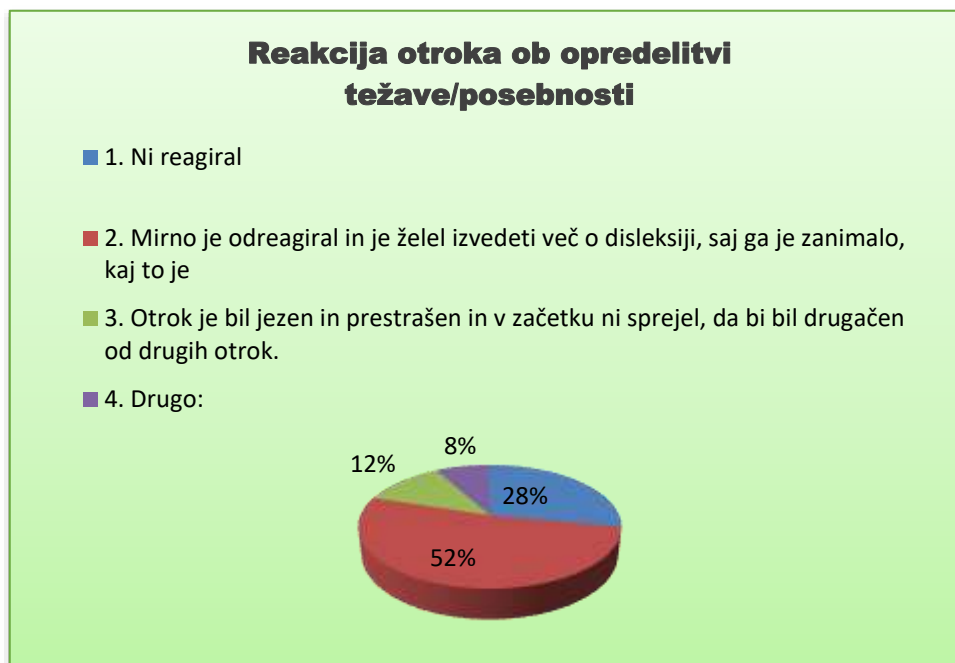
Slika 13: Grafični prikaz odziva staršev na sum/ ugotovitev/ diagnozo
(Lastni vir)

Odziv na diagnozo disleksije je bil pri 10 anketirancih oziroma 7 odstotkih šok, ker so bili prepričani, da je z njihovim otrokom vse v redu, 128 anketirancev oziroma 88 odstotkov je čutilo olajšanje, ker so tudi sami že zaznavali, da ima otrok težave in so mu želeli pomagati, a niso vedeli kako, 2 anketiranca, kar predstavlja 1 odstotek, sta se odzvala z zanikanjem – v začetku si niso želeli priznati, da je z otrokom kaj narobe.

Slika 14: Drugo
(Lastni vir)

3 odstotki oziroma 5 anketirancev je ob diagnozi doživelo drugačen odziv kot npr. »grozljivo, da v šoli niso opazili otrokove nadarjenosti, le težave«, »na diagnostiko smo čakali eno leto, tako da je bilo do takrat že kristalno jasno, da gre za disleksijo in so to na svetovalnem centru le potrdili«, »vedela sem, kaj je«, »mož zanikal« ali »brez posebnega odziva«.

*Slika 15: Grafični prikaz odzivov otrok na diagnozo
(Lastni vir)*

Anketa razkriva, da 28 odstotkov, to je 41 otrok, ni reagiralo na diagnozo, 52 odstotkov oziroma 75 otrok je odreagiralo mirno in želelo izvedeti kaj več. 18 otrok oziroma 12 odstotkov je bilo jeznih in prestrašenih in niso mogli sprejeti, da so drugačni od ostalih, 8 odstotkov, kar je 1 otrok, pa je imelo drugačne reakcije na diagnozo.

*Slika 16: Odgovori pod drugo
(Lastni vir)*

Anketiranci poročajo, da so bile reakcije 8 odstotkov oziroma 11 otrok drugačne: »Že prej je vedel, za kaj gre. Bil je čisto miren, pravzaprav ponosen, ker je dobil potrdilo, da je zelo inteligen ten.«, »Mirno, saj je že prej vedel, da ima disleksijo, o njej je bil poučen in je ponosen, da je "dislektik", ker drugače razmišlja. Rad razloži, kaj to je.«, »Še vedno ji ni všeč, da ne more normalno slediti pouku kot ostali učenci.«, »Malo jo je bilo sram, drugače je sprejela to, večji problem je bil mož, ki tega ne sprejema -ne odločbe, kljub temu, da je tudi sam (nediagnosticiran) dislektik - ne odobrava prilagoditev, pravi da so potuha«, »Sem ji že pred diagnostiko vse razložila, da je drugačna od vrstnikov je pa to opazila že sama kmalu po začetku učenja branja v 1. razredu. Diagnoza je za njo pomenila olajšanje in dokazilo, da le ni neumna in lena, kot je to poslušala od drugih ...«, »Ima še druge pridružene diagnoze. Ko smo mu vse razložili, je razumel, zakaj je toliko počasnejši, zakaj ene in iste napake, zakaj potrebuje pomoč. Odkar ima odločbo, mu je veliko lažje in je vesel, da ima pomoč.«,

»Bil je olajšan, ker je končno vedel, kaj ga muči«, »Olajšanje«, »Oddahnil si je, ker je ugotovil, da ni neumen, temveč da ima težavo.«, »Reagirala je mirno, je pa ni nič zanimalo o tem«, »Žalosten, vendar je vedel, "kaj ga čaka" zaradi priprave na težavo.«

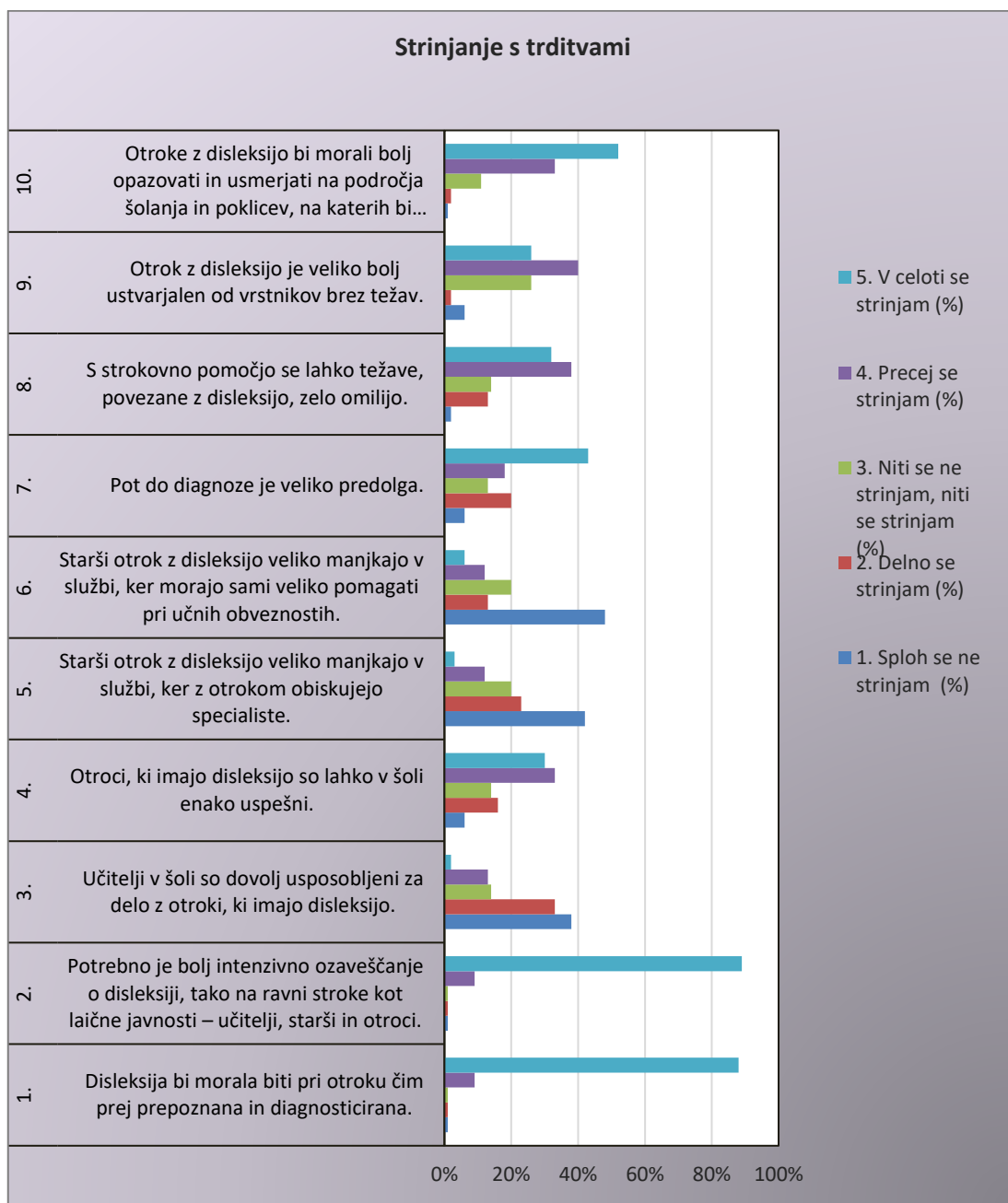
Slika 17: Seznanjenost z izrazom "disleksija"
(Lastni vir)

7 odstotkov oziroma 10 anketirancev ni nikoli slišalo za disleksijo, 37 odstotkov, kar je 53 anketirancev, je že slišalo za disleksijo, vendar niso vedeli, kaj to pomeni, 49 odstotkov, kar je 71 anketirancev, je že vedelo, kaj disleksija je in so prebrali nekaj člankov o tem, 11 anketirancev, kar predstavlja 8 odstotkov vseh anketiranih, pa se dnevno srečuje z otroki z disleksijo.

Slika 18: Doživljanje disleksije po diagnozi
(Lastni vir)

Po diagnozi 122 anketirancev, kar predstavlja 84 odstotkov, doživlja disleksijo kot prednost, s katero otrok veliko lažje rešuje kompleksne težave, 19 anketiranih oseb oziroma 13 odstotkov vseh anketiranih pa disleksijo doživlja kot slabost, ki bo otroku onemogočila doseganje ciljev, dobrih ocen ipd.

Slika 19: Strinjanje s trditvami
(Lastni vir)

S trditvami smo želeli pridobiti mnenja staršev o ključnih vprašanjih v zvezi z odkrivanjem, doživljanjem, osveščanjem in usmerjanjem otrok. Iz odgovorov je razvidno, da večina staršev (88 odstotkov) meni, da bi morala biti disleksija čim prej prepoznana in diagnosticirana, prav tako je velika večina (89 odstotkov) staršev menja, da je potrebno bolj intenzivno ozaveščanje o disleksiji, tako na ravni stroke kot laične javnosti – učitelji, starši in otroci. Anketiranci so trditev o zadostni usposobljenosti učiteljev za delo z otroki, ki imajo disleksijo, v večini primerov ocenili

kot slabo oziroma nezadostno, več kot polovica pa meni, da so lahko otroci, ki imajo disleksijo, v šoli enako uspešni, kot otroci, ki je nimajo. S trditvama, da starši otrok z disleksijo veliko manjkajo v službi, ker z otrokom obiskujejo specialiste in da starši otrok z disleksijo veliko manjkajo v službi, ker morajo sami veliko pomagati pri učnih obveznostih, se večina anketirancev ne strinja. Za trditve »Pot do diagnoze je veliko predolga.«, »S strokovno pomočjo se lahko težave, povezane z disleksijo, zelo omilijo.«, »Otrok z disleksijo je veliko bolj ustvarjalen od vrstnikov brez težav.« ter »Otroke z disleksijo bi morali bolj opazovati in usmerjati na področja šolanja in poklicev, na katerih bi njihove prednosti prišle do izraza«. (Na primer: likovno izražanje, ročne spretnosti ...) je večina udeležencev ankete izrazila strinjanje.

4 INTERVJU

4.1 Cilj intervjujev

Cilji izvedbe intervjujev so povezani s strokovnim videnjem disleksije in oseb, ki so soočeni z le-to. Strokovne osebe, kot so učitelji, specialni pedagogi ali psihologi, ki se dnevno srečujejo z dislektiki, imajo večji vzorec za primerjavo in opazovanje. Na podlagi večletnega opazovanja, dela in primerjave z nedislektično populacijo otrok lažje opazijo neke značilnosti in vzorce, ki so značilni za dislektike. Za pogovor smo prosili učiteljico razredne stopnje, specialno pedagoginjo in profesorico defektologije.

4.2 Intervju – učiteljica razredne stopnje

1. Koliko otrok na vaši šoli ima Odločbo o usmerjenem izobraževalnem programu, v primeru diagnosticirane disleksije? Je ta številka, po vašem mnenju visoka? Trenutno ima po podatkih ŠSS odločbo UPP, povezano s težavami zaradi disleksije, pet učencev. Po mojem mnenju to zagotovo niso vsi. So le tisti, ki so imeli to srečo, da smo jih dovolj zgodaj odkrili in je njihovo usmerjanje in pridobivanje odločbe UPP steklo hitro, kar je odvisno predvsem od angažiranosti in pripravljenosti staršev k pristopanju problemske situacije.
2. Glede na vaše izkušnje, ali ocenjujete, da se z večjo ozaveščenostjo število ugotovljenih težav z disleksijo povečuje? Prosim utemeljite.
Prav gotovo se število odkritih primerov z leti povečuje prav zaradi naše (učitelji, ŠSS, starši) osveščenosti in novo pridobljenih informacij o tej motnji. Delno se število ugotovljenih primerov verjetno opazi tudi predvsem zaradi večje osveščenosti staršev. Kot učiteljica razrednega pouka (1.–5. r) delujem že 34 let in sem v zadnjem času opazila, da zna k temu problemu ustrezno pristopiti tudi vse več učiteljev. Pred leti je moral imeti učenec večje težave, ne samo na področju branja in pisanja, na te težave so se potem nacepili tudi vzgojni problemi ali drugačne stiske otroka, da so starši razumeli, da nekaj ni v redu in da so sprejeli mnenje učiteljev, da je treba nekaj

ukreniti. V zadnjem času zaradi osveščeniosti pada tudi senca tabuja z besede disleksija. Ne gre za manjvrednost nekoga, temveč realno stanje. Naša naloga je, da to sprejmemo in naredimo vse, da takemu otroku omogočimo optimalni napredek glede na njegovo motnjo. To je naša dolžnost.

3. Kakšna je bila reakcija staršev ob ugotovitvi / sumu?

Reakcije staršev so lahko diametralno nasprotni, od takojšnjega sprejetja težave – pravzaprav olajšanja, da sedaj končno vemo, s čim se spopada otrok in seveda z njim starši in učitelj, do popolnega zanikanja motnje, v nekaterih primerih celo do ostrega verbalnega odziva do učitelja ali ŠSS. Večina reakcij pa je nekje vmes. Če so bile težave že zelo izrazite (pozno odkritje motnje), so se starši prej sprijaznili s stanjem in pristali na ponujeno pomoč. Nekateri so poizkušali na različne načine ublažiti težave, bolj ali manj uspešno, a vse je bilo le začasno. Če je učitelj opazil težave zelo zgodaj in z njimi seznanil starše, pa so nekateri menili, da je še vse pre zgodaj, da mora otrok samo dozoreti in da absolutno ni potrebno izpeljati nobenega diagnostičnega postopka. S tem smo izgubili dragocen čas, saj se postopki pridobivanja odločbe UPP lahko zelo zavlečejo iz različnih vzrokov. Starši, ki so takoj konstruktivno in proaktivno pristopili k reševanju problema, so največ naredili v dobro otroka. Pogosto so ravno besede in glas staršev, ki so hitro pristopili k reševanju težav, opogumili in vzpodbudili druge starše, ki so bili v dvomih. Starševska izmenjava mnenj je neprecenljiva in verjetno zelo pomembna, mogoče celo bolj pretehta tehtnico kot mnenje strokovnjakov pri odločanju za pristop k postopku usmerjanja.

4. Kako ocenjujete sodelovanje staršev v procesu učenja? Lahko starši otrokom dovolj strokovno pomagajo v procesu učenja?

Vloga staršev je v postopku učenja vseh otrok izjemno pomembna. Pri učencih z disleksijo pa je pomoč in spodbuda, vodenje v postopku učenja za otroke nujna. Če otrok – učenec vleče voziček – učenja, pri tem pa mu pomagajo s potiskanjem vozička učitelj na eni strani in starši na drugi strani, se bo ta voziček zagotovo uspešno in enakomerno premikal. Če mu bo pomagal samo starš ali samo učitelj, so lahko pri premikanju vozička težave. Če pa mora otrok sam vleči voziček, ki je zanj pretežak, se bo nekoč zagotovo utrujen ustavil. Iz tega lahko nastane še cel kup drugih težav, ki sicer nimajo primarnega vzroka v disleksiji, so pa lahko posledica težav zaradi disleksije. Tu mislim predvsem na neustrezno obnašanje in reakcije učenca.

Starši v rednem sodelovanju z učiteljem, ki otroka uči in ŠSS pridobijo ustrezne informacije o konkretnih načinih pomoči. Predvsem naj stojijo otroku ob strani. To ne pomeni, da mu nudijo potuho, namesto njega naredijo stvari ali podobno. Pomembno je, da ga razumejo, mu pomagajo poriniti voziček, ko otrok za to nima volje ali moči in da od njega zahtevajo stvari, ki jih zmore. Doslednost pri opravljenih zašolo je temelj, s katero otrok dobi rutino za delo in delovne navade. To je orodje in orožje, s katerim se bo učenec lahko spopadal s svojo težavo.

5. Kako pomembno se vam zdi zgodnje odkrivanje in diagnosticiranje disleksije in ali se da nadoknaditi izgubljeno?

Zgodnje odkrivanje težav se mi zdi izjemno pomembno. Če motnjo odkrijemo zgodaj in hitro ukrepamo, preprečimo marsikatero težavo, ki bi jo učenec imel. Energijo, ki bi

jo porabil za reševanje teh težav, usmerimo v lajšanje motnje oziroma prilagoditve v postopku učenja. Proces učenja je zato v večji meri uspešnejši in predstavlja za učenca manj stresa. Počuti se enakovrednega ostalim in se ne ustavi pred vsako oviro, ki jo zanj predstavljajo črke, zlogi, besede, besedilo ... Če imaš pravo orodje, mnogo lažje opraviš neko delo kot le z golimi rokami.

Če je motnja odkrita kasneje, je še vedno bolje narediti karkoli kot reči, saj je za vse prepozno. Nadoknaditi se da veliko, če je volja in znanje ter pripravljenost vseh deležnikov. Če so pri reševanju težav aktivni učenec, učitelji, starši in ŠSS – v obliki DSP, lahko nadoknadimo zelo veliko. Učitelj je tisti, ki verjetno prvi opazi težave in je dolžan nanje opozoriti.

6. Kako pomembno se vam zdi, da bi v proces pomoči vključili še koga (npr. prostovoljce, strokovnjake iz drugih področij ...)? Koga menite bi bilo potrebno vključiti?

V proces pomoči je vsekakor smiselno vključiti vse, ki bi lahko pomagali. Zdi se mi, da premalo vključujemo sovrstnike. Medvrstniška pomoč je lahko sploh pri starejših učencih in dijakih bolj uspešna kot pomoč odrasle osebe. V najstniških letih so učencem njihovi vrstniki in sprejetost med njimi zelo pomembni. Tudi prostovoljci z empatijo in neposrednim odnosom do učenca so lahko dobra opora otroku predvsem tam, kjer starši ne zmorejo ali pa ne uspejo opraviti svojega dela naloge.

7. Glede na vaše izkušnje, v kolikšnem obsegu lahko šole zagotovijo otroku vse, kar dejansko potrebuje in je razvidno iz odločbe?

Šola je kot ustanova dolžna poskrbeti, da se izvaja IP in DSP kot je razvidno iz učenčeve odločbe. Pravno in terminsko (ustrezno število ur) se zadeva prav gotovo ustrezno izvaja. Ne poznam dovolj široko stanja, kako pomoč poteka na drugih šolah. Menim, da je na naši šoli pomoč zagotovljena. Težava pa po mojem mnenju lahko nastopi v kvaliteti izvedenih ur. Ni dovolj, da ima učenec določeno število ur zagotovljenih. Če se te ure opravijo samo zaradi zapolnitve dnevnika, je to za otroka premalo. Izvajalci ur DSP so navedeni v odločbi in točno po odločbi se mora pomoč izvajati. Opravljajo se redne evalvacije, da se sproti ugotavlja uspešnost pomoči in ustreznost prilagoditev.

8. Kako ocenjujete strokovno usposobljenost učiteljev in drugega relevantnega kadra, ko gre za pomoč otrokom z disleksijo?

Usposabljanja za to temo so na voljo. Od vsakega posameznega učitelja pa je odvisno, koliko novih znanj bo uporabil. Veliko učiteljev se bolj usmeri v preučevanje te motnje in težav, ki izvirajo iz nje, ko se pri svojem neposrednem delu srečajo s takim učencem. Nova spoznanja se lahko precej razlikujejo od nasvetov in smernic, ki smo jim bili priča v preteklosti. Iz tega razloga je potrebno znanja osveževati in jih pridobivati na novo.

9. Kakšno je vaše mnenje o možnostih zaposlitve oseb z disleksijo? So po vašem mnenju v prednosti ali pa je disleksija ovira?

Če oseba najde zase pravi poklic, ga lahko opravlja zelo uspešno in pri zaposlitvi praviloma ne bi smela imeti težav. Disleksija je torej zanje lahko ovira ali pa prednost,

ki jo nekateri glede na svoj temperament in pozitivno naravnost v življenju znajo spremeniti v prednost.

10. V katerih panogah bi po vaši oceni najbolj prišle do izraza sposobnosti oseb z disleksijo in v katerih panogah jih ne vidite?

Zaposlili bi se lahko skoraj v vsaki panogi. Uspešni so lahko pri delu z ljudmi, povsod tam, kjer so pomembne retorične sposobnosti, področja, kjer je potrebna fleksibilnost, ustvarjalnost, kreativnost. Umetniški poklici, oblikovanje na različnih področjih. Različna športna področja.

Mogoče bi imeli več težav pri delu z denarjem, strogimi strukturiranimi in z besedilnimi navodili pogojenimi področji, pregledovanjem in urejanjem številskih ali besednih tabel, računovodskimi opravili.

4.3 Intervju – specialna pedagoginja

1. Koliko otrok na vaši šoli ima Odločbo o usmerjenem izobraževalnem programu, v primeru diagnosticirane disleksije? Je ta številka, po vašem mnenju visoka?

Tega podatka trenutno nimam, saj nisem več na mestu svetovalnega delavca na šoli. V oceni specifičnih težav se vse bolj opušča opredeljevanje diagnoze v smislu poimenovanja disleksije. Ti učenci so opredeljeni kot učenci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja. Redki imajo v strokovnem mnenju ali odločbi še zapisano, da gre za disleksijo (običajno gre za opis oziroma oceno težav).

2. Glede na vaše izkušnje ali ocenjujete, da se z večjo ozaveščenostjo število ugotovljenih težav z disleksijo povečuje? Prosim utemeljite.

Menim, da se povečuje, predvsem zaradi ozaveščenosti učiteljev, a hkrati moramo biti previdni, saj vsake bralno-napisovalne težave še niso disleksija (kar se pogosto sliši v laičnih krogih). Dobro je, da je disleksija veliko bolj prepoznavna in vse manjši tabu v družbi, a hkrati ne smemo vsega 'stlačiti v en koš'.

3. Kakšna je bila reakcija staršev ob ugotovitvi / sumu?

Večinoma pozitivna, saj le s konkretno opredelitvijo težav lahko izključijo druge predpostavke (otrok je len, nesposoben ...). Seveda pa si jih večina želi predvsem pomagati svojemu otroku in je njihovo prvo vprašanje, kaj lahko sedaj naredijo. Tudi sami se potem pogosto pozanimajo, kaj bi pomagalo. Hvaležni so dodatnih specialnih vaj. Se pa še vedno najdejo posamezni starši, ki to težko sprejmejo in potrebujejo več informacij in podpore oz. ozaveščanja.

4. Kako ocenjujete sodelovanje staršev v procesu učenja? Lahko starši otrokom dovolj strokovno pomagajo v procesu učenja?

Sodelovanje s starši je večinoma zelo dobro. Otrok potrebuje podporo doma in v šoli, predvsem pa naše medsebojno sodelovanje (da čuti, da smo na istih bregovih in mu bomo pomagali).

Starši morajo otroku pomagati kot straši. Ne bi bilo prav, da od njih zahtevamo delo strokovnjaka. Pomembno je, da otroka podpirajo, znajo v njem videti otroka, v čem je dober, kaj zmore, prisluhniti, kaj ga skrbi in kje mu je težko ... Njihove naloge so širše od pomoči pri premagovanju težav, ki se pojavijo zaradi disleksije. Popolnoma

kompetentni pa so tudi pri izvajanju vaj z otrokom, v kolikor jim pri tem svetuje stroka in so ob tem zmerni oz. sledijo zmožnostim svojega otroka. Dejstvo je, da morajo ti otroci delati več kot v povprečju ostali, da bi premostili težave.

5. Kako pomembno se vam zdi zgodnje odkrivanje in diagnosticiranje disleksije in ali se da nadoknaditi izgubljeno?

Dobro je, da se čim prej prepozna težave in odkrije, od kod izvirajo. Če gre za disleksijo, se to običajno zgodi v fazi opismenjevanja. V kolikor pa je morda oblika blažja ali pa otrok dobro kompenzira težave, jih pogosto tudi spregledamo in se otrok sam spopada z njimi. Pri tem lahko razvije slabo učno, pa tudi splošno samopodobo, kar je po moji oceni največji davek, ki ga lahko terja. Lahko je otrok tudi učno bistveno manj uspešen ali pa celo neuspešen, razloge pa pripisujemo drugim dejavnikom in torej otroku ne znamo pravilno pomagati. Lahko se tudi utrdijo neustrezni vzorci in navade, ki ostajajo celo življenje. Pomoč je najbolj učinkovita, če je dovolj zgodnja; predvsem celostna podpora in pomoč. Je pa vedno čas, da še kaj naredimo; kot pravi pregovor: »Nikoli ni prepozno.«

6. Kako pomembno se vam zdi, da bi v proces pomoči vključili še koga (npr. prostovoljce, strokovnjake iz drugih področij ...)? Koga menite bi bilo potrebno vključiti?

Mislím, da bi tem učencem koristili prostovoljci, ki bi z njimi redno (večkrat tedensko) izvajali specialnopedagoške vaje. S tem bi razbremenili domačo situacijo, kjer se ne bi stalno vse vrtelo okoli šole in branja. Pa seveda pomoč specialnih pedagogov. Čakalne vrste brezplačnih možnosti pomoči specialnih pedagogov so zelo dolge. Otroci pridejo prerediti na vrsto, pomoč je zato veliko premalo učinkovita. Plačljive si marsikdo ne more privoščiti, hkrati pa bi morali tudi zagotoviti enakost.

7. Glede na vaše izkušnje, v kolikšnem obsegu lahko šole zagotovijo otroku vse, kar dejansko potrebuje in je razvidno iz odločbe?

Mením, da dobri strokovni delavci in predvsem tisti, ki razumejo otrokove težave, lahko pristopijo na način, da mu pomagajo. Težave se pojavijo v preštevilčnih oddelkih, kjer ni časa za posameznega učenca ali pa v oddelkih, kjer je več otrok z odločbo o usmeritvi ali kakšno vzgojno problematiko. Prav tako je nevarnost, da se dodatna strokovna pomoč preveč usmerja v učne cilje predmeta in premalo v cilje individualiziranega programa. Nekateri učitelji predmeta želijo, da otrok usvoji cilje, ki jih je načrtoval pri uri, le da je to v individualni situaciji pri specialnem pedagogu. Še vedno je potrebno ozaveščanje in medsebojno usklajevanje. Za učenca je pomembno tako premagovanje primanjkljajev kot usvajanje učnih ciljev, a pogosto po specialni metodiki.

8. Kako ocenjujete strokovno usposobljenost učiteljev in drugega relevantnega kadra, ko gre za pomoč otrokom z disleksijo?

Zelo raznoliko. Mislím, da je veliko odvisno od naravnosti učitelja kot človeka, ki se zaveda, da ima otrok težave, skuša težave razumeti in učencu pomagati. Hkrati pa se zaveda, da so tudi učenci z disleksijo raznoliki kot vsi ostali in jim ne dajejo 'odpuškov' zaradi njihovih težav zaradi disleksije.

9. Kakšno je vaše mnenje o možnostih zaposlitve oseb z disleksijo? So po vašem mnenju v prednosti ali pa je disleksija ovira?
Odpisno od tega, kako je bilo v času odraščanja zanje poskrbljeno. Če so razvili dobro samopodobo in se naučili učiti se, vejo za svoje prednosti in šibkosti, ter se z disleksijo naučili 'upravljati', je to lahko zelo velika prednost. Znali bodo prepoznati svoje značilnosti in interese ter na delovnem mestu kar najbolj vse to izkoristiti za svojo učinkovitost in zadovoljstvo.
10. V katerih panogah bi po vaši oceni najbolj prišle do izraza sposobnosti oseb z disleksijo in v katerih panogah jih ne vidite?
Vidim jih lahko v vseh panogah in na vseh delovnih mestih. Vsaka oseba z disleksijo je drugačna; opredeljuje jo namreč več drugih stvari kot disleksija. Pomembno je, da razvije svoje potenciale in se opolnomoči za to, da jih kar najbolje izkoristi. V letih izkušenj pa so se mi izkazale kot osebe, ki so predvsem izjemno vsestranske in ustvarjalne.

4.4 Intervju – specialna pedagoginja

1. Koliko otrok na vaši šoli ima Odločbo o usmerjenem izobraževalnem programu, v primeru diagnosticirane disleksije? Je ta številka, po vašem mnenju visoka?
Na šoli je v šolskem letu 2020/21 opredeljenih 5 z znaki disleksije in imajo pravnomočno odločbo u usmeritvi v program OŠ s prilagojenim izvajanjem. Na šoli so še nekateri učenci z disleksijo, ki še nimajo odločbe. Številka po mojem mnenju ni visoka, saj se povprečno v populaciji pojavlja disleksija v od 5 do 7 %.
2. Glede na vaše izkušnje, ali ocenjujete, da se z večjo ozaveščenostjo število ugotovljenih težav z disleksijo povečuje? Prosim utemeljite.
Vsekakor večja ozaveščenost učiteljev pripomore k boljšemu in hitrejšemu diagnosticiranju učencev z disleksijo. Preko posredovanja znanja o disleksiji na konferencah in pri medsebojni izmenjavi mnenj na to temo se učitelji vse bolj zavedajo, kaj je disleksija. Nekateri pa jo še vedno opredeljujejo samo kot težave branja in pisanja.
3. Kakšna je bila reakcija staršev ob ugotovitvi / sumu?
Starši zelo različno pristopajo k sprejemanju učnih težav svojega otroka. Nekateri so v fazi zanikanja in čakajo do prvih ocenjevanj v tretjem razredu in šele potem sprejmejo specialno pedagoško pomoč. Drugi so hvaležni že ob prvem klicu, ko se jih povabi na šolo, da se jim predstavi specialno diagnostiko in z veseljem sprejmejo napotke dela z učencem.
4. Kako ocenjujete sodelovanje staršev v procesu učenja? Lahko starši otrokom dovolj strokovno pomagajo v procesu učenja?
Starši, če so dovolj osveščeni o disleksiji, lahko izredno pomagajo svojemu otroku. Na prvem mestu je vsekakor pogovor o disleksiji in samopodobi učenca. Večina učencev z učnimi težavami se vidi kot slabe osebe, saj se zavedajo odstopanja od vrstnikov. Če straši sprejmejo napotke specialnega pedagoga in razumejo otrokove težave in izzive pri učni snovi, so lahko doma otroku v podporo in pomoč.

5. Kako pomembno se vam zdi zgodnje odkrivanje in diagnosticiranje disleksije in ali se da nadoknaditi izgubljeno?

Zgodnja diagnostika je izrednega pomena. Disleksijo lahko odkrijemo že v predšolskem obdobju, vsekakor pa je odvisno od stopnje oz. teže dislektičnih težav. Večje kot so, prej jo lahko odkrijemo. Učenci s povprečnimi ali visokimi kognitivnimi sposobnostmi po navadi prvih nekaj razredov izdelajo brez težav, vendar so počasnejši pri delu z besedilom. Izgubljeno je težko nadoknaditi, saj imajo učenci svoj psihomotorični in kognitivni razvoj in v določenem obdobju so bolj dojemljivi za sprejemanje novih učnih strategij. Če je učenec že utrdil neke vzorce učenja in so dokaj uspešni, se kasneje izkaže, da v višjih razredih OŠ ne gre več tako gladko. Zato je potrebno čim prej začeti z obravnavami pri specialnem pedagogu.

6. Kako pomembno se vam zdi, da bi v proces pomoči vključili še koga (npr. prostovoljce, strokovnjake iz drugih področij ...)? Koga menite bi bilo potrebno vključiti?

V obravnavo se navadno vključijo drugi strokovnjaki, kadar so težave učenca izrazitejše ali pa posledično zaradi disleksije nastopijo še na drugih področjih v obliki sekundarnih težav.

Npr.: pojavijo se lahko odstopanja v vedenju zaradi slabe samopodobe, lahko je že prisoten ADHD (motnja hiperaktivnosti), lahko imajo lažje gibalne oviranosti ... takrat je smiselno, da se k pomoči priključijo drugi strokovnjaki, kot so klinični psiholog, socialni pedagog, pedopsihiater. Načeloma pa je za samo obravnavo pri disleksiji dovolj specialni pedagog.

7. Glede na vaše izkušnje, v kolikšnem obsegu lahko šole zagotovijo otroku vse, kar dejansko potrebuje in je razvidno iz odločbe?

Zagotavljanje prilagoditev in vseh potrebnih navodil iz odločbe je pri izvajanju od šole do šole različno. Šole so dolžne upoštevati odločbo in strokovno mnenje. Odvisno je od pripravljenosti in razumevanja učitelja o težavah učenca. Takšni učenci od učiteljev zahtevajo nekoliko poglobljeno delo v razredu, saj naj bi učno snov posredovali multisenzorno, torej preko več senzornih kanalov. Učenci z disleksijo si najlažje snov zapomnijo preko slik oz. kot celoto, zato je pristop učitelja v razredu pomemben. Seveda je odvisno tudi od trenutne učne snovi v razredu.

8. Kako ocenjujete strokovno usposobljenost učiteljev in drugega relevantnega kadra, ko gre za pomoč otrokom z disleksijo?

Učitelji bi bili lahko boljše informirani o sami disleksiji. Navadno jo tolmačijo kot težave z branjem in pisanjem, vendar sama disleksija ni samo to. Učitelji so že opazili v razredu, da so učenci z disleksijo pri drugih oblikah ocenjevanj, izdelkih in projektnih nalogah lahko zelo izvirni v svojih idejah.

9. Kakšno je vaše mnenje o možnostih zaposlitve oseb z disleksijo? So po vašem mnenju v prednosti ali pa je disleksija ovira?

Zaposlitev oseb z disleksijo naj ne bi bila ovira, vendar teh učencev ne vidim pri delu v pisarni, kjer je veliko dela z besedili, kot pisarje na sodiščih ali tajniškem delu. Predvsem je pomembno, da se učenci poučijo o svojih slabostih in prednostih do odrasle dobe in ob iskanju zaposlitve že vejo, kje bodo lahko uspešni.

10. V katerih panogah bi po vaši oceni najbolj prišle do izraza sposobnosti oseb z disleksijo in v katerih panogah jih ne vidite?

Poklici, kjer so uspešni, so lahko gradbeni in električni inženirji, izredni dobri igralci so, v arhitekturi, saj imajo zelo dobro predstavo o celotnem projektu in zato lahko načrtujejo brez težav. Tudi v športu so uspešni, na glasbenem področju in umetnosti (fotografija, gledališče ...).

Kranj, 9. 3. 2021 zapisala Katja Prelesnik, prof. def.

4.5 ANALIZA INTERVJUJEV

Analiza opravljenih intervjujev je razkrila, da je mnenje strokovnjakov dokaj različno od tega, da število otrok z disleksijo ni visoko in se giblje v povprečju, ki naj bi bilo od 5–7 odstotkov do tega, da jih je kar nekaj še neodkritih. Prav tako se strinjajo, da vse večja ozaveščenost pripomore k večjemu številu odkritih primerov disleksije in hkrati odstira tabuje ter omogoča hitrejšo pomoč otrokom na področjih, ki jim povzročajo težave. Izpostavijo tudi vse večjo ozaveščenost in pomoč staršev. Reakcije staršev na diagnozo so pričakovano različne in v večini primerov pozitivne, se pa določen odstotek še vedno odzove z zanikanjem in mnenjem, da bo otrok zadevo prerasel. Prav tako še vedno obstajajo starši, ki na mnenje učiteljev odreagirajo izrazito odklonilno in agresivno.

Na vprašanje o vlogi staršev pri procesu učenja je stroka enotna, da je zelo pomemben vidik čustvene podpore, kakor tudi sodelovanje s stroko tako na področju učenja kot na področju načinov učenja in podajanja informacij, kjer otrok dobi potrditev, da mu tako starši kot učitelji želijo pomagati.

Tudi pri zgodnjem odkrivanju in diagnosticiranju težav so si strokovnjaki enotni, da je pomembno zgodnje odkrivanje, ki pripomore k zmanjšanju čustvenih, še pomembneje pa učnih težav, ki so povezane z disleksijo.

Pomoč prostovoljcev ali specialistov iz drugih področij se intervjuvanim strokovnjakom zdi zelo pomembna za razbremenitev staršev ter tudi bolj intenzivno pomoč, ki je včasih, zaradi pomanjkanja in preobremenjenosti specialnih pedagogov na šolah, zelo okrnjena. Poudarijo tudi zelo dobrodošlo medvrstniško pomoč, kjer imamo »win-win« situacijo. Vrstniki, ki pomagajo, razvijejo empatijo in se seznanijo s sovrstniki in njihovimi težavami, na drugi strani pa se tisti, ki so deležni pomoči, sprostijo in niso v strahu pred zasmehovanjem.

Glede izpolnjevanja vseh zahtev iz pridobljene odločbe se strokovnjaki strinjajo, da je le-to v veliki meri odvisno od učiteljev. Predvsem od tega, kako razumejo otroke z disleksijo, ali imajo preštevilčne oddelke, ali vidijo samo izpolnitev učnega načrta ali pa so pripravljeni izstopiti iz okvirjev in približati snov na drugačen način, predvsem pa je pomembno sodelovanje s specialnimi pedagogi, ki lahko zadevo olajšajo vsem udeležencem.

Na vprašanje o usposobljenosti učiteljev in drugega relevantnega kadra za delo z dislektiki so si strokovnjaki enotni, da je še vedno veliko odvisno od učiteljev samih.

Izpostavijo, da je pomembno, kako posamezni učitelj vidi disleksijo, koliko se je pripravljen izobraževati o tej temi in spremljati nova dognanja, predvsem pa, kako vidi posameznike, ki so lahko pri drugih oblikah ocenjevanj, kot so na primer projektne naloge in podobno, zelo izvirni, in so zaradi tega zelo dobro ocenjeni. Prav tako so si strokovnjaki enotni pri mnenju o zaposljivosti oseb z disleksijo. Prej je disleksija odkrita in prej je oseba deležna usmerjanja na močna področja, s čimer se posamezniku dvigne samopodoba in zaupanje v svoje sposobnosti, manj je težav z zaposljivostjo in izbiro poklicne poti. Vidijo jih kot vsestranske, ustvarjalne in fleksibilne, močne na področjih, kot so glasba, fotografija, gradbeništvo in arhitektura. Ne vidijo jih v delu s preglednicami, denarjem in besedili. Nekateri menijo, da jih disleksija ne opredeljuje in da morajo izkoristiti in maksimalno razviti sebi svojstvene potenciale.

4.6 UGOTOVITVE IN SKLEPI

Raziskava nam je razkrila zanimive, v nekaterih vprašanjih zelo različne, v nekaterih pa presenetljivo enotne odzive in videnja. V sami raziskavi je sodelovala velika večina žensk, iz česar lahko sklepamo, da se s situacijo ukvarjajo večinoma mame, ki so v veliki večini visoko izobražene ali imajo dokončano vsaj štiriletno šolo. Posebnost pri otroku, v velikem odstotku so bili to dečki, je bila ugotovljena pri povprečni starosti 8,6 leta oziroma v tretjem razredu osnovne šole, kar nakazuje, da so učitelji in glede na anketo, predvsem starši na težave pozorni šele z uvajanjem ocen. Tako stroka kot starši pa so si enotni, da je zelo pomembno čim prej težave zaznati in zagotoviti ustrezno pomoč. Večina otrok je prvo obravnavo opravila v roku pol leta, v javnih institucijah pod hitrostjo redno, sama odločba pa je bila izdana v obdobju do enega leta. Sama ugotovitev, za kakšno težavo gre pri otroku, je pri večini staršev in otrok vzbudila občutek olajšanja in so se želeli poglobiti ter izobraziti kaj disleksija je, pri nekaterih so bili prisotni tudi občutki, kot so jeza, sram, zanikanje ali ignoranca, pa tudi ponos. Kar nekaj staršev se je s samim izrazom že srečalo, veliko pa jih je razumelo tudi pomen besede, le mali delež pa je bil tak, da se z disleksijo srečuje na dnevni ravni, ker delujejo v okviru institucij, kjer se srečujejo z osebami z disleksijo. Večinoma stanje doživljajo kot prednost, ker otroci lažje rešujejo kompleksne težave, le mali delež pa meni, da otrok zaradi disleksije ne bo dosegel zastavljenih ciljev. Tudi stroka vidi velik napredek pri starših, ki ob diagnozi čutijo predvsem olajšanje, da otrok ni sam kriv za tako stanje in da je pomembna čustvena podpora otroka, ki jo nudijo starši. Še vedno pa obstajajo starši, ki zanikajo kakršnokoli težavo pri otroku in se na pojasnilo učitelja odzovejo z zanikanjem in agresijo.

Posledično se tako stroka kakor tudi starši strinjajo, da bi moral biti večji poudarek na obveščanju in ozaveščanju tako stroke kot laične javnosti, ker bi jo le tako lažje, predvsem pa hitreje prepoznali in diagnosticirali. Večina staršev se s trditvijo, da so učitelji dovolj usposobljeni za delo z dislektiki, ne strinja, kar kaže na to, da bi lahko imeli učitelji že v procesu šolanja veliko več izobraževanja na temo disleksije. Na podlagi teh znanj bi bili lahko pozornejši na zgodnje znake disleksije že v nižjih

razredih. Tudi stroka se strinja, da dodatna izobraževanja, izmenjava mnenj in izkušenj na različnih konferencah pripomore, da nekateri učitelji še bolj strokovno pristopajo in obvladujejo učne prijeme. Vsekakor pa je še vedno veliko odvisno od učiteljeve angažiranosti in osebnega videnja težave, kajti veliko jih disleksijo še vedno vidi kot težave pri branju in pisanju. Strokovni prijemi lahko po mnenju staršev zelo omilijo težave. Skupek truda, ki ga vložijo starši in učitelji verjetno pripomore k temu, da veliko staršev meni, da so otroci z disleksijo lahko enako uspešni v šoli kot otroci, ki se s to motnjo ne srečujejo. Predvsem je pomembno sodelovanje staršev in šole, ker otroci vidijo, da jim oboji želijo pomagati in so ob tem pomirjeni.

Zgodnja diagnostika je po mnenju obeh strani, tako stroke kot staršev, izrednega pomena. Tudi tu pride do izraza ozaveščenost, kajti nekateri učenci zaradi povprečnih ali višjih intelektualnih sposobnosti lažje kompenzirajo primanjkljaje in jih je lažje spregledati. Vsekakor pa zgodnje odkrivanje in pomoč dodatne strokovne pomoči kot so specialni pedagogi, klinični psihologi vpliva na samozavest dislektikov, lažje uvajanje novih pristopov učenja, kakor tudi videnje sovrstnikov v razredu. Sprejetost med vrstniki je zelo pomembna, zato je zgodnje ozaveščanje in vključevanje medvrstniške pomoči izrednega pomena. Tudi zagotavljanje pomoči, ki je določena v odločbi, je za šolo obvezujoča v obsegu in po kriterijih, ki so navedeni v odločbi. Na kakšen način pa se prilagoditve izvajajo, je velikokrat odvisno od učiteljev in njihove zavzetosti in obremenjenosti. Po mnenju staršev bi morala biti zavzetost usmerjena tudi na opazovanje učencev, na katerih področjih so uspešnejši in jih tudi poklicno usmerjati na šole, ki bi jim zagotovile lažjo zaposljivost. Tudi strokovnjaki se strinjajo, da zgodnje odkrivanje disleksije, dvigovanje samopodobe in usmerjanje otrok v poklice, ki so blizu njihovim močnim področjem, pripomore k ustrezni izbiri poklica in lažji zaposljivosti. Predvsem pa jih vidijo v poklicih, kjer je potrebna prilagodljivost, ustvarjalnost in kreativnost.

5 ZAKLJUČEK

Glede na prebrano literaturo, opravljeno anketo ter intervjuje lahko zaključimo, da je delež na novo odkritih dislektikov večji zaradi večje ozaveščenosti tako s strani staršev kakor tudi stroke in da so pri disleksiji in težavah povezanih z njo ključni vidiki, kot so zgodnje odkrivanje, obravnava na sistemski ravni, razumevanje, angažiranost učiteljev, staršev in otrok, predvsem pa čimprejšnja strokovna obravnava. Prav tako je uspeh otrok odvisen od pomoči in podpore staršev in šole. Glede na anketo, precejšen delež staršev meni, da učitelji niso dovolj usposobljeni za delo z dislektiki. Na splošno se premiki na bolje čutijo v izobrazbi neposredno vpletenih v proces izobraževanja, kakor tudi v dojemanju s strani staršev. Še vedno obstajajo učitelji in starši, ki vidijo samo otroka, ki ima težave z branjem, pisanjem in je len, ne pa nadarjenega posameznika, ki izstopa na določenih intelektualnih področjih. Prav tako je previsoka povprečna starost otrok, ko težavo zaznajo, kar bi lahko povezali s tem, da v veliko večjem odstotku težavo ugotovijo starši in ne strokovni delavci v šolah.

Zanimiv je podatek, da je veliko večji delež dislektikov moškega spola kot pa ženskega. Anketa je pokazala, da je proces pridobivanja odločbe v nekaterih primerih še vedno predolg.

Tudi na področju obravnave odraslih dislektikov se v Evropi in svetu opažajo premiki na bolje, kar kažejo tudi nekatere redke študije. V Sloveniji nismo našli študije ali organizacije, ki bi izobraževala in nadzirala odnos do odraslih dislektikov in vključevanje le-teh na trg dela. Na tem področju še niso naredile premika ne država in ne uradne ustanove, ki se ukvarjajo s kadri. Glede na to, da država omogoča pomoč in razvoj v izobraževalni dobi tako stroki kot otrokom, bi morala s tem nadaljevati tudi na področju izobraževanja kadrovskih strokovnjakov in delodajalcev ter tako omogočiti dislektikom lažji vstop na trg dela. Na evropskem delovnem trgu se na tem področju že kažejo premiki v smislu izobraževanja kadrovskih strokovnjakov in osebja v institucijah za zaposlovanje. V Sloveniji na tem področju še ni zaznati premikov. Anketirani strokovni delavci večinoma ne vidijo težav v zaposljivosti oseb z disleksijo, poudarjajo pa pomen zgodnjega odkrivanja, pomoči ter usmerjanja, kar je ključnega pomena pri izbiri poklica in zavedanju prednosti oziroma pomanjkljivosti posameznika.

Končni zaključek je, da imajo dislektiki intelektualni potencial, ki ga je potrebno le usmeriti. Kot je zapisal Oscar Wilde: »Bodi to kar si, vsi ostali so že zasedeni.«

6 LITERATURA IN VIRI

BRITISH DYSLEXIA ASSOCIATION. (29. 8 2019). *Definition of dyslexia*. Pridobljeno 25. 11. 2020 z naslova <https://www.bdadyslexia.org.uk/news/definition-of-dyslexia>.

Education, I. o.-S. (1. 12. 2017).

From Struggling With Dyslexia To Working For NASA, This Engineer Helped Pave The Way For Others. Pridobljeno 11. 2. 2021 z naslova <https://journal.imse.com/from-struggling-with-dyslexia-to-working-for-nasa-this-engineer-helped-pave-the-way-for-others/>.

Eide, B. L. (2011). *The Dyslexic Advantage Unlocking the Hidden Potential of the Dyslexic Brain*. New York: HUDSON STREET PRESS.

Hornstra et al., 2., & Squires, A. a. (2015). *Dyslexia at work*.

Oxon and New York: Routledge. Pridobljeno 5. 8. 2022 z naslova <https://www.dyslexiaprojects.eu/>.

institutzadisleksijo.si. (9. 2. 2021). Prepoznavanje disleksije pri otrocih, mladostnikih in otrocih. Pridobljeno 9. 2. 2021 z naslova <http://www.institutzadisleksijo.si/kaj-je-disleksija>.

Lena zmore. (2018). *Disleksija*. Pridobljeno 17. 12. 2020 z naslova <https://www.lenazmore.si/disleksija/>.

Murn, R. (3. 12. 2020). *disleksija.si*. Pridobljeno 3. 12. 2020 z naslova: <https://www.disleksija.si>.

Povše, B. (21. 8. 2017). *Kaj je disleksija – ključni znaki, po katerih jo prepoznamo*. Pridobljeno 9. 12. 2020 z naslova <https://www.center-motus.si/kaj-je-disleksija/>.

Prešeren, M. (21. 10. 2020). *Disleksija*. Pridobljeno 5. 2. 2021 z naslova <https://www.rtvsllo.si/4d/arhiv/174726364?s=mmc>.

Raduly - Zorgo, S. G. (2010). *Disleksija - vodnik za tutorje*. Ljubljana: Bravo, društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami.

Reid. (2002). *Nekaj v prijateljsko pomoč, vodnik za starše otrok z disleksijo*. Ljubljana: Bravo – društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami.

Ronald d. Davis, E. M. (2008). *Dar disleksije*. Ljubljana: V.B.Z. Ljubljana.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. (2011). Uradni list RS 58/2011. Pridobljeno 12. 11 2020 z naslova www.uradni-list.si.